

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

**1702-1708 TARİHLERİ ARASINDA
TÜRK-FRANSIZ İLİŞKİLERİNDE
KONSOLOS ARZLARI VE BUNLARA AİT
HÜKÜMLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Prof.Dr.NEJAT GÖYÜNÇ**

AYŞİN ŞİŞMAN

93123

BALIKESİR 1995

İÇİNDEKİLER

<i>Konu</i>	<i>Sayfa</i>
İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	III
KISALTMALAR	IV
GİRİŞ	1
TÜRK- FRANSIZ İLİŞKİLERİNE GENEL BAKIŞ	1
1-Siyasi ilişkiler.....	1
2-Kültürel ilişkiler	2
3-Ticari ilişkiler.....	3
BİRİNCİ BÖLÜM	4
A-TÜRK-FRANSIZ İLİŞKİLERİNDE AHİDNAMELER	4
1-1536 Ahidnamesi.....	4
2-1553 Ahidnamesi.....	5
3-1569 Ahidnamesi.....	6
4-1581 Ahidnamesi.....	7
5-1597-1604 Ahidnameleri	7
6-1610-1673 Yılları arası imzalanan Ahidnameler	8
B- TÜRK-FRANSIZ İLİŞKİLERİNDE KONSOLOS ARZLARININ ÖNEMİ	10
C- 1702-1708 TARİHLERİNDE TÜRK-FRANSIZ İLİŞKİLERİNDE KONSOLOS ARZLARI VE BUNLARA AİT HÜKÜMLERLE İLGİLİ BELGE HAKKINDA	11

İKİNCİ BÖLÜM	13
1673 AHİDNAMESİ İLE BELGEDE YER ALAN	
OLAYLARIN KARŞILAŞTIRILMASI	13
1-Fransız tüccarların can ve malının korunması	13
2-Fransız reyanın can ve malının korunması	14
3-Fransız elçisinin yanında bulunan görevlilerin korunması.....	15
4-Fransız konsolosuna verilecek vergiler	16
5-Fransız tüccarların gümrük vergisini ödemeleri	17
6-Fransız tüccarların korsanlarla olan sorunları.....	20
7-Fransız reaya ve tüccarın hukuki davaları	21
8-Fransız reaya ve tüccardan alınan vergiler	22
9-Fransızların yiyecek ihtiyacının temini	24
10-Fransız tüccarların borç sorunları	25
11-Fransız tüccarların ihrac ettikleri mallar ve sorunları	28
12-Fransız reyanın miras meseleleri	29
13-Fransızlar ve kutsal yerler sorunu	30
SONUÇ	32
EKLER	33
BİBLİYOGRAFYA	52

ÖNSÖZ

Devletler arası ekonomik, sosyal, iktisâdî ve askerî yönlerden münâsebetler kuruldukları tarihten itibaren başlamaktadır. Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletleri içerisinde resmi olarak ilk ticarî, siyasî, ve askerî ittifak ilişkileri kurduğu devlet ise Fransa olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman tarafından öncekilere nazaran daha kapsamlı olan kapitülâsyonların Fransızlara tanınması bu ilişkilerin hız kazanmasına neden olmuştur. Fransız Konsoloslarının arzları ve ve buna bağlı Fransız tebaasının meseleleri bu kapitülâsyonlar çerçevesinde çözümlenmeye çalışılmıştır.

Hazırladığımız bu çalışmada, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Dairesi Bab-ı Asâfi Divan-ı Hümayûn Düvel-i Ecnebiyye Defteri (A.DVN.DVE.) No 118 GS: 904 numaralı belge esas alınarak 1702-1708 tarihleri arasındaki Türk-Fransız ilişkilerinde konsolos arzları ve bunlara ait hükümler mevcut araştırmalardan faydalanılarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Belgemizde 32 sahifede yer alan hükümlere göre belirlediğimiz konular 13 başlık altında toplanmıştır.

Konunun seçiminde ve işlenişinde her türlü yardımını gördüğüm Sayın Hocam Prof. Dr. Nejat GÖYÜNÇ'e şükranlarımı sunarım. Teşvik ve desteklerinden dolayı ayrıca eşim Prof. Dr. Adnan ŞİŞMAN'a da teşekkür ederim.

Ayşin ŞİŞMAN

KISALTMALAR

BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Dairesi
A.DVN.DVE.	Bab-1 Asâfi Divân-ı Hümâyûn Düvel-i Ecnebiyye Defteri
M.D.	Mühimme Defteri
GS No	Genel Sıralama No
İA.	İslâm Ansiklopedisi
TTK.	Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

TÜRK-FRANSIZ İLİŞKİLERİNE GENEL BAKIŞ

a) Siyasi ilişkiler

Türkler ile Fransa arasında ilk ilişkilerin, Haçlı Seferleri sırasında başladığı bilinmektedir. Anonim bir Haçlı Kroniği olan Gesta Francorum'da "eğer Hristiyan olsalardı Türklerin dünyanın en cesur ve en asil milleti olacakları belirtilerek, Türklerin ve Frankların kardeş kabilelere mensup oldukları, her ikisinin de Truvalıların soyundan geldikleri efsanesi hatırlanmaktadır¹. Bu efsanenin her iki tarafında Greklerle müşterek olan rekâbetinden başka bir esasa dayanmadığı da belirtilmektedir. Osmanlı Devleti ile ilk temas ise bir haçlı organizasyonu niteliği taşıyan Niğbolu savaşı ile olmuştur. Nitekim savaşa iştirak eden 1000 Fransız şövalyesi ile 6-7000 yardımcı ve ücretli askerin başında Burgonya Dükası Jean de Nevers'in bulunduğu bilinmektedir².

1483 yılından itibaren Cem Sultan'ın Fransa'daki hayatı Türk-Fransız münâsebetlerinde hususi bir yer işgal etmiştir. Cem Sultan 6 sene Fransa'da alıkonulmuştur³. Bunlara bağlı olarak, Türk-Fransız diplomasi münâsebetleri 1525 yılında Fransa kralı I.François'in, Kanuni Sultan Süleyman'dan Alman İmparatoru Charles-Quint'e karşı savaşta yardım istemesi ile başlamıştır⁴. Bu sırada hemen hemen en güçlü döneminde bulunan Osmanlı Devleti, Fransa Kralı'nın yardım isteklerini Orta Avrupa'da ilerlemek ve Akdeniz'de tam bir hakimiyet kurmak için kabul etmiş, böylece gemiler göndererek askeri yardımda bulunmuştur⁵. Aynı tarihlerde ilk Fransız elçisi

¹ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, cild 1, Çeviren, Fikret İşıltan, T.T.K., Ankara 1989, s.143.; Süleyman Kocabaş, *Paris'in Doğu Yolunda Yaptıkları, Tarihte Türkler ve Fransızlar*, Vatan Yayınları, İstanbul 1990, s. 11.

² M. C. Şahabettin Tekindağ, "Niğbolu", *İ.A.*, Cild IX, İstanbul 1964, s. 248.

³ Hoca Saadettin Efendi, *Tacüt-Tevarih*, Cilt:2, Hazırlayan: İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara 1979, s.228; Nicoles Vatin, "A propos du voyage en France de Huseyn, ambassadeur de Bajazet II auprès de Lois XI (1483)", *Osmanlı Araştırmaları IV*, İstanbul 1984, s.36.

⁴ İsmail Soysal, *Fransız İhtilâli ve Türk-Fransız Diplomasi Münâsebetleri (1789-1802)*, T.T.K., Ankara 1964, s.6 (Kısa Sözlük: Soysal).

⁵ Peçevi İbrahim, *Peçevi Tarihi*, Cilt:1, Kültür Bakanlığı Yayınları 1981, Hazırlayan: Bekir Sıtkı Baykal, s.244-245; Soysal, s.6; İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt:II, T.T.K., Ankara 1975, s.503-505; Yaşar Yücel-Ali Sevim, *Klasik Dönemin Üç Hükümdarı Fatih Yavuz Kanuni*, T.T.K., Ankara 1991, s.192.

Frangipani de İstanbul'a gelmiştir⁶. Fakat Osmanlı Devleti nezdinde devamlı büyük elçi sıfatıyla 1534 yılında İstanbul'a resmen gönderilen Jean de la Forest olmuştur⁷. Bundan sonra 1536 yılında Fransızlara ilk kapitülasyonları ihtiva eden ahidnâme imzalanmıştır. Bu ve bundan sonra eşitli zamanlarda yenilenen ahidnâmeler, Fransız nüfuzunun Şarkta üç asırdan fazla bir zaman hüküm sürmesini temin etmek itibariyle de büyük bir önemi haizdir⁸

b) Kültürel İlişkiler

Fransa ile Osmanlı Devleti arasında siyasî bakımdan tanışıklık sağlandıktan sonra iki ülke arasındaki ilişkiler kültür sahasında da kendisini göstermiştir. Birinci Haçlı Seferi sonunda Kudüs Merkez Haçlı krallığı kurulunca bugün Lübnan'daki bir çok katolik manastırlar o zaman tesis edilmiştir⁹. Osmanlı hakimiyetine geçen bu manastırların statüsü I. Selim zamanında tanınmış, kendilerine fermanlar ile bu tanıma belirtilmiş olmalıdır. Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyıl öncesi yabancı kültür kurumlarının en eskileri de Fransızlara aittir¹⁰. Bunun ilk örneği Galata'da açılan küçük bir kilisedir. Saint-Benoit adını taşıyan bu kilise daha sonraları Osmanlı topraklarındaki Fransız okullarının temelini teşkil etmiştir.¹¹ Bunların yanında Osmanlı Devleti'nin yenileşme hareketleri içersinde ileriki yıllarda Fransa'dan öğretmen, uzman, subay, sivil görevliler getirilmiştir. Bu arada Fransızca kitaplardan Türkçeye çeviriler de yapılmıştır¹²

⁶ İsmail Soysal, "Türk-Fransız Diploması Münâsebetlerinin İlk Devresi", Tarih Dergisi, cild III, sayı 5-6, İstanbul 1953, s.66.

⁷ Soysal, s.7.

⁸ Tayyib Gökbilgin, "Süleyman I", İ.A., Cilt:X, s.118; Uzunçarşılı, s.506-507; Kocabaş, s.33; Ludwig Biskupski, *L'expansion et la propagation de la culture et de l'influence françaises en Turquie par les établissements scolaires français dans ce pays depuis la prise d'Istanbul jusqu'à nos jours*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Université de Paris, Paris 1953, s.16.

⁹ Kocabaş, s. 67.

¹⁰ Tevfik Çavdar, *Osmanlıların Yarı Sömürge Oluşu*, Ant Yayınları, İstanbul 1970, s.85; Adnan Şişman, *Osmanlı Devleti'nde XX. Yüzyıl Başlarında Amerikan Kültürel ve Sosyal Müesseseleri*, Alem Basımevi, Balıkesir 1994, s.1.

¹¹ Şişman, s.2; Dr. C et Paul Roederer, *Les Grands Problèmes Coloniaux*, Paris 1917, s.10.

¹² Gündüz Akıncı, *Türk-Fransız Kültür İlişkileri(1071-1859)Başlangıç Dönemi*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1973, s.77..

c)Ticari İlişkiler

Osmanlı Fransız ticarî ilişkilerinin temeli yine 1530'lu yıllara rastlamaktadır.Osmanlı Devleti'ne gönderilen ilk daimi büyükelçi olan Jean de la Forest'in görevlerinden bir tanesi de, Fransa'ya Asya ve Kuzey Afrika'da ticari imkânlar temin etmektir. Osmanlı Devleti, Venedik ve Ceneviz gibi başka Avrupa devletlerine daha önceleri bir kısım ticari imkânlar vermiştir. 1536 senesinde bunlara benzer fakat daha kapsamlı imtiyazları Fransa'ya vererek geniş manâda ilk ticari ve siyasi ahidnâmeyi imzalamıştır. Ahidnameye göre Fransız tüccarlarının %5 gümrük ile her iki devlete ait gemilerle serbestce seyr-ü sefer etmeleri müsaadesi verilmiştir.Adı geçen ahidnamenin en önemli ticari kararı ise, "Sicilya, Ceneviz,Ancona ve sair devletlerin ticaret gemilerinin Fransız bayrağı ile Osmanlı sularında ticaret yapmalarına izin verilmesidir"¹³. Böylece Fransa, bir müddet diğer devletler yanında üstün bir mevki elde etmiştir¹⁴. Daha sonraki dönemlerde bu imtiyazlar yenilenmiştir. 1673 yılındaki ahidnâmeye göre Fransız tüccarlarından alınan gümrük vergisi %5 den, %3 e indirilmiştir. Aynı zamanda "en fazla müsaadeye mazhar ülke" durumunu elde etmiştir¹⁵ XVI. yüzyıl sonları ile XVII. yüzyıl başlarında Venediklilerin rakibi olan Fransa ticaret hacmini artırmış ve Osmanlı denizlerindeki ticaret gemilerinin sayısı 1000'i bulmuştur¹⁶. Fransa XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Osmanlı siyasi, ticarî ve kültürel hayatına damgasını vurmuştur. Bu açıdan Türk-Fransız ilişkilerini incelemek oldukça önemlidir.

¹³ Soysal, s.9; Robert Mantran, "Monsieur de Guilleragues, Ambassadeur de France à Constantinople, et le commerce, Français au Levant(1679-1685)", *L'Empire Ottoman la République de Turquie et la France, Varia Turcica III*, İstanbul-Paris 1985, s. 59.

¹⁴ Uzunçarşılı, s.506; Kocabaş, s.34-35.

¹⁵ Ali İhsan Bağış, *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler*, Turhan Kitabevi, Ankara 1983, s.6; Mantran,*De Guilleragues*, s.60.

¹⁶ Bağış, s. 5; J.-P.Filippini, L.Meignen, C. Roure, D.Sabatier, G.Stéphanides,*Dossiers sur Le Commerce Français En Méditerranée Orientale Au XVIIIè siècle*, Travaux Et Recherche De L'université de Droit D'économie et de sciences sociales de Paris, Paris 1976, s.5.

BİRİNCİ BÖLÜM

A-TÜRK-FRANSIZ İLİŞKİLERİNDE AHİDNAMELER

Osmanlı Devleti ile Fransa arasında imzalanan ahidnâmeler iki devletin ilişkileri bakımından önemlidir. XVI. yüzyılın ikinci yarısına kadar Venedik, Osmanlı Devleti'nde ticaret hacmi en geniş olan devlettir. Mısır ve Suriye'deki ticaretin de çoğunu elinde bulundurmaktadır. Osmanlılar, Venediklerle savaş veya siyasi itilâf içinde olmadıkları zaman, onlara rahatça imtiyazlar sağlamışlardır. Fakat aynı yüzyılın son döneminde Venedik-Osmanlı savaşlarının çıkması, Akdeniz ticaretinde Venediklilere rakip olarak Fransa, İngiltere ve Hollanda'yı ortaya çıkarmıştır¹⁷. İmtiyaza mazhar olan ülkeler bu ortamda Fransa, İngiltere ve Hollanda olacaktır. Halil İnalçık, Osmanlıların kapitülasyon politikasında başlıca iki amaç güttüklerini ileri sürmektedir¹⁸. Bunlar mali ve politik amaçlardır. Mali amaç, Osmanlı topraklarından transit geçen ve ülkeden ihraç edilen mallardan vergi alarak, hazineye büyük gelirler sağlamaktır. Politik amaç ise, Osmanlıların kendi emniyet ve çıkarlarını korumak gayesiyle batı devletlerine imtiyazlar vererek, devletlerden birini diğerine karşı kullanmaktır. Bu amaçlara uygun olarak çeşitli zamanlarda Fransa'ya kapitülasyonlar verilmiştir.

a) 1536 Ahidnâmesi

Bu ahidnâme, Kanuni Sultan Süleyman tarafından Fransa'ya tanınan ilk ticarî imtiyazları ihtiva etmektedir¹⁹. Gizliliğine özen gösterilmiş olan bu muahedenin metnine arşivlerde ve basılı kaynaklarda rastlanılmamıştır²⁰. Joseph Matuz, "A Propos de la Validité des Capitulations de 1536 Entre l'Empire Ottoman et la France", adlı makalesinde, Kanuni Sultan Süleyman'a ait bulunan iki fermanı da

¹⁷ Soysal, s.9; Bağış, s.3.

¹⁸ Bkz. Halil İnalçık, "İmtiyazat", *Encyclopedia of Islam*, Yeni baskı, Cilt:III, s.1179-1189; Ayrıca bu bilgi Ali İhsan Bağış'ın *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler*, adlı eserin 2. sahifesinde de derc edilmiştir.

¹⁹ Yusuf Ziya İrbeç, "Osmanlı Devleti'nin Dış Dünya ile Temasları Neticesi İktisadî ve İctimaî Politikasında Oluşan Değişiklikler", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı:58, yıl 1989, s.117; Bağış, s.4; *Muahedat Mecmuası*, Cilt:I, İstanbul 1294, s.4-14; Necdet Kurdakul, *Osmanlı Devleti'nde Ticaret Andlaşmaları ve Kapitülasyonlar*, Döler Neşriyat, İstanbul 1981, s.41; Kocabaş, s.35; Uzunçarşılı, s.506.

²⁰ Bunun için ayrıca bakınız, Soysal, s.9-10.

inceleyerek 1536 kapitülasyonlarının halâ karanlıkta olduğu sonucuna varmaktadır²¹. Bu sebeple bazı kaynaklar, Fransa'ya tanınan ilk kapitülasyonun 1569 tarihli ahidnâme-i hümayun olduğunu belirtmektedir²². Ancak İsmail Soysal'ın, *Fransız İhtilâli ve Türk Fransız Diplomasi Münâsebetleri* adlı eserinde, sonraki hadiselerin, 1553 ahidnâmesinde bu ahidnâmeye yapılan atıfların, dış işleri arşivlerindeki notların, bu ittifakın mevcudiyetini ispat edici mahiyette görüldüğü zikredilmektedir²³. Ahidnâmeye göre, Fransız tüccarları %5 gümrük ile gemilerle serbest ticaret yapabilecekler, bütün hukuki meselelerde konsoloslarının kaza hakları kabul edilecektir. Bunun haricinde Fransız tebaası hakkında ki davalara kadılar bakmayacak, lâkin bunlar Divân-ı Hümayûna sevk edilecek ve karar verecek kazaskerlerinin yanında da birer Fransız tercüman hazır bulunacaktır. Müslüman tebaadan birisine olan borcunu ödemediği kaçan bir Fransızın yerine başka bir Fransız veya konsolos yakalanmayarak doğrudan Fransa Kralı aleyhine dava açılacaktır. Fransız tebaası mahallî hakimlere müracaat etmeden vasiyet olunan malları, Fransız konsolosuna teslim olunarak, Fransız kanunlarına göre muamele görecektir. Tutuklu bulunan Fransızlar, serbest bırakılacak ve bundan sonra yakalananlara esir muamelesi yapılmayacaktır²⁴.

1536 Ahidnâmesi Padişahın ömrü ile sınırlı olacaktır. Andlaşmanın yenilenmesi tamamıyla yeni padişahın inisiyatifine bırakılmıştır.

b) 1553 Ahidnâmesi

Kanuni Sultan Süleyman döneminde 1553 yılında bazı değişiklikler yapılarak Fransa ile yeni bir ahidnâme akdedilmiştir. Ahidnâmeyi, D'Aramon ile Sadrazam Rüstem Paşa imzalamıştır. Fransa Kralı Akdeniz'de deniz yardımı karşılığında ağır

²¹ Joseph Matuz, "A Propos de la Validité des Capitulations de 1536 Entre l'Empire Ottoman et la France", *Turcica . Revue d'Etudes Turques, peuple, langues, cultures, États*, Tome XXIV, Paris 1992, ss.183-185.

²² İnalçık, "İmtiyazat", s. 1179-1180. ; Necmi Ülker, "Saribeyoğlu'nun İzmir'e Yürüyüşü ve Avrupa'lı Tüccarlar", *Tarih İncelemeleri Dergisi IV*, İzmir 1989, s.45.

²³ Soysal, s.10.

²⁴ Ali Reşad-Macar İskender (çevirenler), *Kapitülasyonlar, Tarihi, Menşei, Usulleri, Kanaat Matbaası, İstanbul 1330*, s.136; *Muahedat Mecmuası*, s.5; Gökbilgin, *Süleyman I*, s.118- 119.

maddi taahhütler altına girmiştir. Böylece Fransa'nın, düşmanları ile barış yaptığı 1559 yılına kadar Türk kuvveti ile Avrupa'da muvazene devam etmiştir²⁵.

Türk-Fransız münâsebetlerinin, ilk 30 senelik döneminde iki ülke arasında dostluk kurulmuştur. Akabinde Fransızların Türkiye'de ticari imkanları ve Hristiyanlar üzerinde himaye hakları gittikçe artmaya başlamıştır.

c) 1569 Ahidnâmesi

II. Selim döneminde İkinci Kapitülasyon Muahedesi 1569 yılında imzalanmıştır. Bu muahedede yer alan imtiyazlar Kanuni döneminden daha geniş kapsamlıdır²⁶. Andlaşmada birinci kapitülasyonlardan farklı maddeler vardır. 1569 Ahidnâmesi süresiz olacak, Sultan ve Kralın ölümü ile yürürlükten düşmeyecektir. Osmanlı Devleti'nde bir seneden fazla oturan ecnebilere cizye vergisi alınmasına rağmen, Fransızlar bu uygulamadan muaf tutulacak, Osmanlı tebaası ile aynı vergiyi ödeyeceklerdir.

Ahidnâmede, önceden Ceneviz, Sicilya ve Ancona ticaret gemilerine, Osmanlı denizlerinde Fransız bayrağı taşıma zorunluluğu var iken bu hususun İngiliz, Venedik ve Portekiz ticaret gemilerine de uygulanması yer almaktadır. Bu da Fransa'nın ticari nüfuzunun artması bakımından son derece önemlidir²⁷.

Bu ahidnâmeyi, 1572 yılında o zaman ki Fransız Elçisi Noailles(1572-1574)²⁸ "Şimdiye kadar alınan imtiyazların en şumullusu ve avantajlısı " olarak nitelendirmiştir²⁹.

25

Soysal, s.14.

26

Bağış , s.5; Soysal, s.15.

27

Ali Reşad, *Kapitülasyonlar*, s.83-87; Kurdakul, s.55; Akdes Nimet Kurat, *Türk-İngiliz Münâsebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi (1553-1610)*, T.T.K., Ankara 1953, s.34-35.

28

Soysal, s.16.

29

Bağış, s.5.

d) 1581 Ahidnâmesi

Fransa ile olan kapitülasyonların yenilenmesi XVII. yüzyıldan itibaren Osmanlı-Fransız ilişkilerinin olumlu ya da olumsuz seyrine bağlı olarak yenilenmiştir. 1581 Ahidnâmesi de bu mecra içinde gerçekleşmiştir.

Fransa'da 1574 yılında III. Henri tahta geçmiştir. Bu durumu bildirmek üzere, İstanbul'a elçi Gilles de Noailles gönderilir. Daha önce Osmanlı Devleti desteği ile Lehistan Kralı olan III. Henri, bu konumunu Fransa Kralı olunca da devam ettirmek isteğindedir. Bu isteğe Osmanlı Devleti'ni karşı çıkar ve netice olarak, hadise Türk-Fransız ilişkilerinin bozulmasının nedeni olmuştur. Fakat aynı tarihlerde Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki ekonomik ve siyasi bağların iyi yönde gelişmesi, Fransa Kralını telâşlandırmıştır. Kral, İstanbul'a bir elçi göndererek yeni imtiyazlar elde edebilecek ortamı sağlamıştır³⁰. Ardından III. Murad dönemine rastlayan 1581 yılında ahidnâme imzalanmıştır. Bu muahedenin Fransızlar açısından önemi ve başarısı, bir müddet evvel 1581 Osmanlı-İngiliz Ahidnâmesinde³¹ İngiliz bayrağı ile de Türk limanlarına gemi gelebilmesi imkanı tanınmış iken, bunun kaldırılması ve eskiden olduğu gibi, sadece Fransız bayrağı taşıyan gemilere izin verilmesidir. Bununla beraber yabancı elçilere tatbik edilen merasimlerde Fransa Büyükelçisine üstünlük tanıyan bir madde de ahidnâme hükümleri arasındadır³².

e) 1597-1604 Ahidnâmeleri

III. Mehmed(1597-1603)³³ ve I. Ahmed(1603-1617)³⁴ devirlerinde iki devlet arasında ki ilişkiler iyi olduğu için 1597 ve 1604 yıllarında Fransa'ya yeniden imtiyazlar tanınmıştır³⁵. 1597 yılında akdolunan ahidnâmeye göre, Venedik ve İngilizler dışındaki devletler yine eskiden olduğu gibi Fransız bayrağı altında ticaret

³⁰ Uzunçarşılı, *aynı eser*, cilt III, s.120-121; Kocabaş, s.53-54.

³¹ Kurat, s.31; Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı-İngiliz İktisadî Münâsebetleri I,(1580-1838)*, Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü, Ankara 1974, s. 21-23.

³² Soysal, s.16; Ali Reşad, *Kapitülasyonlar*, s.83-87.

³³ Tayyib Gökbilgin, "Mehmet III", *İ.A.*, Cilt 7, İstanbul 1978, s.535-547.

³⁴ M.Cavid Baysun, "Ahmed I", *İ.A.*, Cilt 1, İstanbul 1978, s. 161-165.

³⁵ Robert Mantran, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Ticaretin Değişmesi", *Tarih İncelemeleri Dergisi III.*, Ege Üniversitesi Basımevi, Çeviren: Zeki Arıkan, İzmir 1987, s. 160; Bağış, s. 6.

yapacaklardır. Bununla birlikte Fransızlar, tahıl ihracatı yanında gümüş para ticareti yapma serbestisini elde etmişlerdir. Ayrıca Fransız tüccarları Kuzey Afrika korsanlarına karşı koruma garantisini de sağlamışlardır³⁶.

1604 yılında imzalanan ahidnâmenin, diğer ahidnâmelerden iki farkı vardır. Bunlardan birincisi, Osmanlı Devleti bünyesinde ki katolikleri himaye etmek konusunda Fransızlara imtiyaz verilmesi olayıdır. Buna göre Fransız Kralı ve onun dostu diğer Hristiyan Hükümdarların halkları, Kudüs'teki mukaddes yerleri serbestçe ziyaret edeceklerdir. Kamame Kilisesinde ayin yapan rahipler Kudüs'te tam bir emniyet ve huzur içinde oturacaklardır. Kendilerinden hiçbir yardım ve himaye esirgenmeyecektir. Ahidnâmenin ikinci önemli farkı ise, Fransa Kralı'nın, Fransız ticaret gemilerine yapılacak tecavüz üzerine Cezayir korsanlarını tutuklayıp, cezalandırabileceği hakkıdır³⁷.

f) 1610-1673 Yılları Arası İmzalanan Ahidnâmeler

Fransa Kralı XII. Louis (1610-1643) zamanında Türk-Fransız ilişkilerinde sorunlar mevcuttur. Bu sorunların temelinde yatan en önemli sebep, Fransa'nın desteğinde Türkiye'de katolik propandasının başlamasıdır. Bu husus da ilk faaliyette bulunan cizvit tarikatı olmuştur. 1563 yılından itibaren tarikatın, Osmanlı Devleti'nde şubeleri açılmış ve misyonerleri Galata'da ki Saint-Benoit kilisesi ve manastırına yerleşmiştir³⁸. Ancak aşırı faaliyetlerinden dolayı Cizvitler, Osmanlı Hükümetine düşman olmak ve aleyhinde bulunmak, suçundan Divân-ı Hümâyûna çağrılmışlardır. Fakat Fransız büyükelçisinin müdahalesi ile serbest bırakılmışlardır³⁹.

1650'li yılların Fransa'sı kendini, Avrupanın en kuvvetli, en emniyetli devleti olarak görmektedir. Bu dönemde Türkiye aleyhine tavır almaya başlaması da bundan kaynaklanır. Katolik propandasının Türkiye'de hızlanmasının yanında, Fransa, siyasi ve ekonomik çıkarları için 1664 yılında Cezayir'e saldırmıştır. Gelişen bu olaylardan

³⁶ Ali Reşad, *Kapitülasyonlar*, s.61; Bağış, s. 6; Kocabaş, s. 55-56.

³⁷ Ali Reşad, *Kapitülasyonlar*, s.68-64; Biskupski, s.18; Kocabaş, s. 57-58.

³⁸ İknur Polat Haydaroğlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 113 .

³⁹ Uzunçarşılı, c. III, s. 118.

sonra aynı yıl içinde 1618 ve 1624 yıllarında yenilenen kapitülasyon anlaşmaları iptal edilmiştir⁴⁰. Kapitülasyon anlaşmasının iptali, Fransız tüccarlarını zor durumda bırakmıştır. Fransa Kralı XIV. Louis, Türkiye ile anlaşmak ihtiyacını duymuş ve İstanbul'da ki elçisinden, bir Türk elçisinin Fransa'ya gelmesini istemiştir. Padişah IV. Mehmed'de Divan çavuşlarından birinin yerine müteferrika Süleyman Ağa'yı Fransa'ya göndermiştir⁴¹. Bu sırada Bâb-ı âli ile arası uzun süreden beri bozuk olan Fransız elçisi La Haye⁴² Paris'e çağrılarak yerine Nointel (1670-1679)⁴³ atanmıştır. Süleyman Ağa, bu yeni elçi ile birlikte İstanbul'a dönmüştür⁴⁴. Nointel İstanbul'a geldikten sonra Sadrazamla kapitülasyon anlaşmasının yenilenmesi görüşmelerine başlamıştır. Neticede 5 Haziran 1673'de Fransa ile yeni bir ahidnâme imzalanmıştır⁴⁵. Bu ahidnâme ile ilgili bilgiler tezin II. bölümünde ele alınmıştır.

---

⁴⁰ Kocabaş, s. 70; Soysal, s. 18.

⁴¹ Akıncı, s.7.

⁴² Soysal, s.19.

⁴³ Soysal, s.19.

⁴⁴ Kocabaş, s. 73.

⁴⁵ Ali Reşad, *Kapitülasyonlar*, s. 130-131; Mantran, "De Guilleragues", s.60.

B-TÜRK-FRANSIZ İLİŞKİLERİNDE KONSOLOS ARZLARININ ÖNEMİ

Osmanlı Devleti'nde yabancı tüccarlara serbest ticaret yapma fırsatı veren Ahidnâme-i Hümâyûnlar, aynı zamanda bu tüccarların mensub oldukları devletlere, konsolosluk açma hakkını da kazandırmıştır. Böylelikle devletin belli başlı merkezlerinde konsolosluklar açılmıştır⁴⁶. Konsolosların en önemli görevleri ise, kendi bölgelerindeki her türlü sosyal ve iktisadî durumu muntazaman kendi ülkelerine bildirmek olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde ilk defa tam anlamı ile konsolosluk ilişkilerinin Fransa ile tesis edildiği bilinmektedir⁴⁷. Fransa Konsolosluğu ilk önce İstanbul ve İskenderiye'de açılmıştır. 1536 Ahidnâmesi ile Fransızlar diledikleri yerlerde başka şubeler açma hakkını elde etmişlerdir⁴⁸.

Fransız Konsolosları, Osmanlı ülkesinde bulunan Fransızların haklarını korumak yolunda karşılaşılan problemleri en yetkili mercilere arzlar sunarak çözüm aramışlardır. Bu arzlar doğrultusunda Osmanlı Devleti'ndeki ticarî, iktisadî durum, Fransızların sosyal ve siyasi vaziyetleri aydınlanmaktadır. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Dairesinde bulunan ve aşağıda tanıtılan "1702-1708 tarihleri arasındaki konsolos arzları ve bunlara ait hükümler" ile ilgili belge bahsedilen konuya açıklık getirecektir.

⁴⁶ Mübahat S. Kütükoğlu, "Osmanlı İktisad Tarihi Bakımından Konsolos Raporlarının Ehemmiyeti ve Kıymeti", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 10-11, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1983, s.151.

⁴⁷ M.Tayyib Gökbilgin, "Konsolos", *İ.A.*, cilt VI, s. 837.

⁴⁸ Gökbilgin, *Konsolos*, s.837; Kütükoğlu, *aynı makale*, s.151.

C- 1702-1708 TARİHLERİNDE TÜRK-FRANSIZ İLİŞKİLERİNDE KONSOLOS ARZLARI VE BUNLARA AİT HÜKÜMLERLE İLGİLİ BELGE HAKKINDA

Belge, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Dairesi Bâb-ı Asâfi Divân-ı Hümâyûn Düvel-i Ecnebiyye Defteri (A.DVN.DVE) No 118 GS: 904 numaralıdır. 32 sahifeden ibarettir ve 30 x42 cm. boyutlarında, bazı sahifeler tek sütun, hacimce fazla olan diğer sahifeler ise çift sütundur. Yazı divani kırmasıdır. Belgede 1700-1711 tarihlerinde Osmanlı Devleti'nde Fransa Konsolosu olarak bulunan Marquis d'Argental Feriol'un 1702-1708 yılları arasında Bâb-ı âli'ye gönderdiği, Fransız tüccarlarının, tercümanlarının ve halkının meselelerini içeren arzları bulunmaktadır. Bu arzlardaki olaylara Fransa ile Osmanlı Devleti arasında akdedilen ahidnâmeye göre çözüm aranılmaktadır. Belge üzerinde ahidnâmenin tarihi belirtilmemiş olmakla birlikte, bu tarihe yakın zamanda başka imzalanmış bir ahidnâme olmadığı için bunun 1673 Ahidnâmesi olduğu anlaşılmaktadır⁴⁹. (Bu ahidnâmenin türkçe metni Ek II de sunulmuştur.)

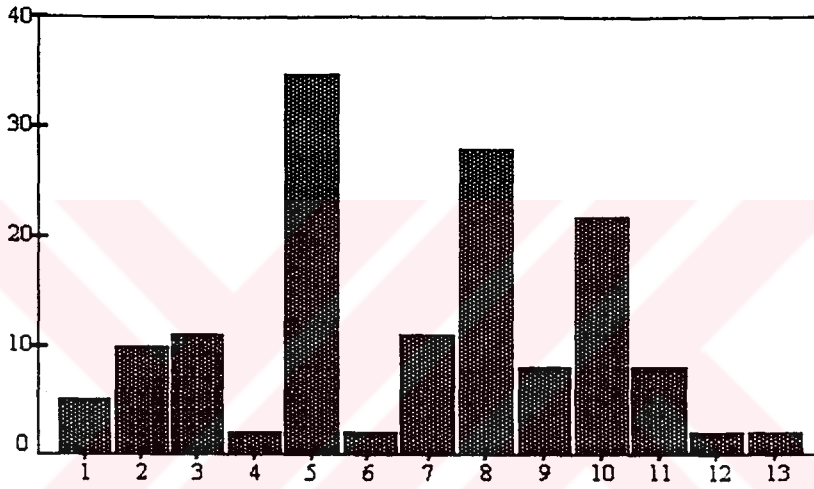
Belgede konularına göre; Fransız tüccarının can ve malının güvenliğinin korunması ile ilgili 5, Fransız reayanın can ve malının güvenliğinin korunması ile ilgili 10, Fransız elçisinin yanında ki görevlilerin korunmasıyla ilgili 11, Fransız konsolosuna verilecek vergilerle ilgili 2, Fransız tüccarlarının gümrük vergisi ödemeleriyle ilgili 35, Fransız tüccarlarının korsanlarla olan sorunlarıyla ilgili 2, Fransız reaya ve tüccarların hukuki davaları ile ilgili 11, Fransız reaya ve tüccardan alınan vergilerle ilgili 28, Fransız reayanın yiyecek teminiyle ilgili 8, Fransız tüccarları ile borç sorunlarıyla ilgili 22, Fransız tüccarların ihraç ettikleri mallar ve sorunlarıyla ilgili 8, Fransız reayanın miras sorunlarıyla ilgili 2, Fransızlar ve kutsal yerlerle ilgili 2 hüküm yer almaktadır. (Bkz. arka sahifedeki grafik)

Fransız elçisi Marquis d'Argental Feriol, Türkleri İspanya veraset harpleri dolayısıyla Fransa'nın harp halinde bulunduğu Avusturya'ya karşı harekete teşvik

⁴⁹ Ahidnâme konusunda bkz., Ali Reşad, *Kapitülasyonlar*, s.130-131; Kurdakul, s. 77.

etmeğe çalışmıştır. Bir müddet sonra da Polonya'yı nüfuzuna alan ve Türkiye üzerinde ki baskısı artan Rusya'ya karşı Bâb-ı âli'yi tahrik etmeye başlamıştır. Ancak bu politikasında başarısız olmuştur⁵⁰. Feriol'un yaptıkları bunlarla kalmamış, 5 Ocak 1700 tarihinde Padişahın huzuruna kılıcı ile girmek istemiş, fakat bu isteği reddedilmiştir. Böylece on yıl hiç padişahla görüştürülmemiştir. XIV. Louis'in talimatları doğrultusunda hareket eden Fransız elçisi, Osmanlı tebaası ve Türkiye'de ikâmet eden katolikleri açıkça himaye etmiştir. Feriol'un elçiliği zamanında Türkiye'deki katolik propagandası en üst seviyeye çıkmıştır⁵¹. 1708 yılında Türkiye, kendisinin geri çekilmesini istemek üzere, Bahri Mehmet'i "Fevkalade Elçi" sıfatı ile Fransa'ya gönderilmiştir. Feriol ise 1709'da cinnet geçirerek, yurduna geri dönmüştür⁵².

Grafik (Konulara göre hükümler)

- 1.Fransız tüccarının can ve mal güvenliğinin korunması hakkında
- 2.Fransız reayanın can ve mal güvenliğinin korunması hakkında
- 3.Fransız elçisinin yanındaki görevlilerin korunması hakkında
- 4.Fransız konsolosuna verilecek vergiler hakkında
- 5.Fransız tüccarlarının gümrük vergisi ödemeleri hakkında
- 6.Fransız tüccarlarının korsanlarla olan sorunları hakkında
- 7.Fransız reaya ve tüccarların hukuki davaları hakkında
- 8.Fransız reaya ve tüccardan alınan vergiler hakkında
- 9.Fransız reayanın yiyecek temini hakkında
- 10.Fransız tüccarları ile borç sorunları hakkında
- 11.Fransız tüccarların ihraç ettikleri mallar ve sorunları hakkında
- 12.Fransız reayanın miras sorunları hakkında
- 13.Fransızlar ve kutsal yerler hakkında.

⁵⁰ Soysal, s.20; Uzunçarşılı, s. 215.

⁵¹ Uzunçarşılı, s. 215; Kocabaş, s.80-81.

⁵² Soysal, s. 21.

İKİNCİ BÖLÜM

A-1673 AHİDNAMESİ İLE BELGEDE YER ALAN OLAYLARIN

KARŞILAŞTIRILMASI

Belgemizde yer alan olaylar özellikle Fransız tüccarlarının karşılaştığı problemleri içermektedir. Fransa ile Osmanlı Devleti arasında akdedilen Ahidnâme-i Hümâyûnlarda zikredilen Fransız tüccarının can ve malının korunması konusu yıllarca süren sorunlar içinde yer almıştır.

1- Fransız tüccarının can ve malının korunması

1673 Ahidnâmesinde "Françe elçisiyle, konsolosları, tercümanları, tüccarları vesair halkı, eskiden olduğu gibi emniyet ve huzur içinde adaletimiz sayesinde yaşayarak haklarında hiçbir surette yasa dışı hareketler reva görülmeyecek ve serbestçe hareketleri sınırlandırılmayacaktır" denilmektedir. Ancak bu maddeye mugayir olaylara belgemizde oldukça sık rastlanmaktadır.

Bozcaada'ya ticaret için gelen Fransız kaptanlarından De la Cras, aynı ada halkından iki kişi tarafından öldürülerek, malları yağmalanmıştır. Fransız elçisi De Feriol bu durumu padişaha arz-ı hâl ederek bildirir. Padişahda Bozcaada kadısına ve yeniçeri zabıtine olayın yerinde teftiş edilerek kanuna göre karar verilmesini bildirir⁵³.

Delvine Sancağında, Sayda iskelesi emini olan Resul'ün, Fransız tacirlerinin altınlarını ve bazı eşyalarını alarak, tacirleri esir etmiştir. Adı geçen Resul'ün gasb ettiklerini Fransız konsolosuna teslim etmesi ve esir alınan Fransızların durumunun ise Divân-ı Hümâyûnda görüşülmesi kararı alınmıştır. Bu olayın ahidnâmeğe göre çözümlenmesi kararlaştırılmıştır⁵⁴.

Yunanistan'ın batı kıyılarında Narda şehrinde ticaret ile meşgul olan Fransa tüccarının kimseye borcu yok iken, eski Narda hassı olan Süleyman Efendi, 1110

⁵³

BAO. A.DVN. DVE. No 118 GS. No:904, A1 /1 .

⁵⁴

B 6 /3.

senesinde tüccarı yüzelli değnek ile döverek parasını gasb etmiştir. Bu durumun yine yukarıda açıkladığımız ahidnâmenin maddesine göre halledilmesi hususunda Rumeli Valisi ve Yanya Naibi görevlendirilmiştir⁵⁵.

2- Fransız Reayanın can ve malının korunması

Fransız tüccarının maruz kaldığı olaylara, diğer Fransız reayanın da maruz kaldığı belgemizden anlaşılmaktadır.

Kıbrıs'ın Değirmenlik Sancağında cerrahlık yapan müste'men⁵⁶, kimseye zararı olmadığı halde Panaki, Midyanö, Yako Modof, Madriko isimli yahudiler tarafından çok şiddetli bir şekilde eziyet edilerek, ölmek derecesinde bırakılmıştır. Bu konunun halli için Değirmenlik sancağı Beyine ve kadısına gönderilen hüküm de gereğinin yapılması istenilmiştir⁵⁷.

Osmanlı tebaasından bir rahibin evine giren bir kaç yahudi şaki, rahibin eşyalarına el koyup, kendisine eziyet etmiştir. Gönderilen hükme göre, davanın şer'le görülmesi ve eşyaların geri iade edilmesi istenilmektedir⁵⁸.

Benzer olaylara sancakbeylerinin, oğullarının ve bazı şehir eşkiyalarının da karıştığını görmekteyiz. Ahidnâme-i Hümâyûnun bir maddesinde, " Fransa uyruklu olan tüccar ile yanlarındaki memur, hademe ya da diğer reaya çeşitli konulardan ve işlerden dolayı kadılar, sancakbeyleri ve subaşılar tarafından yargılanmayacaklardır. Bu gibi işleri çözümlene hakkı Bâb-ı âli'ye ait olacaktır". denilmiştir.

Elçi de Feriol'un arz-ı hâline göre, Gazze Sancağı beyi olan Hüseyin ve oğlu Ali Remle'de, Fransız konsolosu vekilini ve diğer tüccarları hapsedip, çeşitli eziyetlerden sonra dörtbin guruslarını alarak katletmişlerdir. Hükme göre, sancakbeyi

55

B 1 /3.

56

Müste'men; Osmanlı ülkesinde oturmasına müsaade olunan yabancı devlet tebaasına denir. Bkz. M. Zeki Pakalın , cilt 2, s.631.

57

A. 8 /4.

58

A 10 /5.

aldığı parayı varislerine geri ödeyecek, aldıkları eşyaları da iade etmek üzere gereken cezayı da çekecektir⁵⁹.

1110 Senesinde, Delvine sancağında Marglice'ye yakın yere demir atan Fransız kaptanlarını, Margliç eşkiyası denilen Mustafa, Hasan Levka, Fazli Ağa ve oğulları Yusuf, Hasan ve Hüseyin adlı zatlar esir edip, paralarını, eşyalarını ve mallarını aldıktan sonra salıverirler. Bu olay, dört beş defa aynı şekilde tekrar eder. Bununla da kalmayıp yanında ki adamlar katledilir. Verilen hükme göre, Narda'daki idareciler bu eşkiyalı yakalamak, kaptanların eşyalarını geri almak, eşkiyalı hak ettikleri cezaya çarptırmak ve olaya gereken itinayı göstermek üzere görevlendirilmişlerdir⁶⁰.

Mısır Valisine gönderilen hükme göre, Fransız tüccarlarının satmak için Mısır ve İskenderiye'ye getirdikleri mallarını, gümrükhaneden haberleri yok iken vilâyetin ahalisinden bazı kişiler zorla almışlardır. Çaldıkları bu malları eksik fiyat ile satmışlardır. Hüküm-ü Hümâyûna göre bu suçu işleyenlerin tutuklanması emredilir⁶¹.

Yine Fransız tüccarın İstanbul'a getirdiği çuka ve kumaşı, ahidnâmeye göre vergi ödedikten sonra satışa çıkarmıştır. Lakin, İstanbul ahali tarafından bu satış engellenmiştir. Olay üzerine araştırma yapılırken, Çarşı ağasının verdiği bilgiye göre hiç bir kimse satışa engel olmamıştır. Yine İstanbul kadısı Mevlâna İbrahim'in arzına göre de, Sultan Mehmed, Sultan Süleyman ve Sultan Mustafa zamanlarında olduğu gibi şimdi de tüccarlar arasında iltimas durumu söz konusu değildir. Gönderilen emre göre durumun şer'le çözümlenmesi istenilmektedir⁶².

3- Fransız Elçisinin Yanındaki Görevlilerin Korunması

Adı geçen belgede çok sık karşılaşılan konulardan bir tanesi de Fransız elçisinin yanında görevli olarak bulunan memurların can, mal güvenliğinin sağlanması hususudur.

⁵⁹ A1 /3, A2/ 2, A9 /2.

⁶⁰ B8/ 3, B12 /2.

⁶¹ A3 /5.

⁶² A12/ 1.

Edirne'den Draç'a kadar yol üzerinde bulunan kadılara, yeniçeri serdarlarına ve iş erlerine gönderilen hükme göre, Fransız elçisinin gönderdiği arz-ı hâlde, kethüdası olan Blondel'in, bir yasakçı⁶³, bir tercüman üç hizmetkârıyla Draç'a gitmek istemektedir. Kethüdanın gidişde ve gelişte memurlarıyla birlikte can ve mal güvenliğinin sağlanması, mallarını narh-ı cari⁶⁴ üzere satanlardan paraları ile alışveriş yapmaları, yanlarına koruyucular verilmesi istenilmektedir. Padişahın hükmü üzerine bu istekler yerine getirilmelidir⁶⁵. Konu ile ilgili olarak ahidnâme-i hümayûnda, "Fransız elçisi hizmetinde olan tercümanların ve diğerlerinin geleneksel vergiler (Tekâlif-i Örfiyye)'den muaf tutuldukları " belirtilmektedir⁶⁶. Ayrıca kethüda ve memurların cizye isteği ile rahatsız edilmemeleri de arz olunmaktadır. Bu hükme benzer diğer bir örnekte ise, İstanbul'dan Bükreşe kadar yerleşim birimlerinde bulunan kadılara gönderilen hükümde, Michel isimli Fransızın üç müstemim ve bir hizmetkâr ile beraber Eflâk'a gidecekleri, burada narh-ı cari üzere mal satın alacakları belirtilmektedir. Yanlarına yardımcı adam da istenen Eflâk'a gidecek bu kişilerden cizye talep edilmemesi, can ve mal güvenliklerinin sağlanması da hükümde yer almaktadır⁶⁷.

Belge de yukarıda açıkladığımız olaylara benzer sekiz olay daha mevcuttur. Bunlarda sadece yer isimleri ve şahıs isimleri farklıdır⁶⁸.

4- Fransız Konsolosuna verilecek vergiler

1673 Tarihli Ahidnâme-i Hümayûnda " Fransız tüccarı gemilerine yükledikleri maldan, bazı zimmi (müslüman olmayan) Osmanlı tebaası reaya kendi gemileriyle de olsa getirdikleri metaadan Fransız elçilerine ve konsoloslarına ait olan resim ve hakları

⁶³ Yasakçı: Tanzimatdan önce sefarethanelerin muhafazasında yeniçeriler bulundurulur ve bunlara "yasakçı" denilmektedir. Fransız sefarethanesini yeniçerilerin altmışıncı bölüğüne mensub yasakçılar muhafaza ederdi. Bkz. M. Zeki Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, cilt III, s. 606.

⁶⁴ Narh müessesesi ile ilgili olarak bkz., Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, İstanbul 1983, s. 3-34.

⁶⁵ A1/ 5.

⁶⁶ *Muahedat Mecmuası*, cilt I, s. 4-14.

⁶⁷ A8/ 2.

⁶⁸ A9/ 5, A12/ 4, A13/ 3, A14/ 6, B5/ 3, B9/ 3, B11/ 3, B15/ 1.

kusursuz verip inat ve muhalefet eylemiyeler" şeklindeki maddeye mugayir iki olay belgemizde mevcuttur.

Birinci olay İzmir kadısına gönderilen hükümde yer almaktadır. Hüküm de, Misk adası sakinlerinden bazı zimmiler, Fransa'ya getirip götürdükleri mallardan İzmir konsolosu vekiline vermesi gereken vergiyi ödememektedir. Ahidnâme maddesine göre, bu verginin hiç bir zorluk çıkartmadan ödenilmesi gerekmektedir⁶⁹.

İkinci olay da ise, Yanya Paşasına gönderilen hükümde, Osmanlı tebaasından bazı zimmiler ile Fransız tüccarları getirdikleri ve götürdükleri mallardan elçilerine ve konsoloslarna ahidnâmede kayıtlı olduğu üzere, vegi ödemeleri gerektiği yer almaktadır. Fakat , tüccarlar bu verginin bir kısmını ödememişlerdir. Olayın ahidnâmeye göre çözümlenmesi arz olunmuştur⁷⁰.

5- Fransız tüccarların gümrük vergisini ödemeleri

1673 tarihli ahidnâme-i hümayûn da" Fransız gemileri gelenek ve yasalar üzere İstanbul'da aranıp gittikten sonra bir daha Boğaz hisarları önünde de aranarak, gümrük vergileri alınıp, icazet verilir" şeklinde madde bulunmaktadır⁷¹. Belgemizde ki konular arasında en sık karşılaşılan konu bu madde ile ilgili olaylar olmuştur. Bununla ilgili bir örnekte, Boğaz hisarları kadılarına ve dizdarlarına gönderilen hüküme göre, elçinin arz-ı hâlinde Fransız kaptanlarından Arman ve Carbone getirdikleri ve götürdükleri mallar için, gümrük vergisini ödeyerek, ellerine edâ tezkireleri (alındı makbuzları) nin verilmesini, ve vilâyetlerine gitmelerine engel olunmaması istenilmektedir⁷². Kaptanların ismi farklı olmak üzere onüç tane daha hüküm belgede yer almaktadır⁷³.

69

A4 /3.

70

A14/ 4.

71

Muahedât Mecmuası, Cilt I, s.13.

72

A1/ 2.

73

A3/ 6, A5/ 1, A7/ 5, A9/ 1, A10/ 2, A9/ 4, A10/ 3, A11/ 2, A11/ 3, A12/ 2, A14/ 1, A14/ 5, A16/ 4.

Aynı konu ile ilgili fakat bazı değişiklikler bulunan diğer bir hüküm⁷⁴, Fransız kaptanlarından Valentin isimli kaptanın bir gemi ile getirdiği ve alıp götürdüğü emtianın ahidnâmeye göre, gümrük vergisini ödemesi hususunu içermektedir. Hükümde gümrük vergisini ödeyip tezkiresini aldıktan sonra önceden olduğu gibi geminin Boğaz hisarları önünde kontrol edilmesi, ihracı yasak mallar olup olmadığına bakılması, yasaklanmış malların olmaması durumunda eğlendirilmeden yoluna devam etmesi izninin verilmesi gereği vurgulanmaktadır. Hükümde geçen ihracı yasak maldan genel olarak, hububat, pamuk, barut, silah, deri, gön, balmumu, don yağı, koyun derisi, nefit gibi mallar kastedilmektedir⁷⁵. Zira ülkede elde edilen tarım ürünlerinin, çıkarılan madenlerin üretimin yetersiz oluşundan ve stratejik nedenlerden kaynaklanan sebeplerle bu malların ihracı yasaklanmıştır. Fakat bu yasaklara her zaman uyulmayarak, üretimin bol olduğu zamanlar ihraçlarına izin verilmektedir. Bunlar kaçak yollarla gümrük duvarlarını aşabilmektedir. Siyasi ilişkilerde bu yasak kapsamının genişletilip, daraltılmasına neden olmaktadır⁷⁶.

Belgemizde yukarıdaki hükme benzer olaylar oldukça fazladır. Değişen sadece Fransız kaptanlarının ismi ve malları taşıyan gemilerin sayıdır⁷⁷.

Gümrük alımı ile ilgili ahidnâmede yer alan diğer bir madde " Fransa Kralının rızası üzerine tüccarları memleketlerinden getirdikleri ve alıp götürdükleri mallarından kadimden ne bahaya tutub, gümrük alına geldi ise yine o tertip üzerine alınıp ziyade bahaya tutulmıya. Satmak için ihraç olunan mallardan , gayri başka iskeleye gitmek istediklerinde mallarından gümrük talep etmiyeler. Başka bir iskeleye iletmeye engel olunmıya." şeklindedir. Bu konuyla ilgili olarak belgemizde birçok olaya rastlamaktayız⁷⁸. Bunlardan biri Mısır Valisine ve İskenderiye Kadılarına gönderilen hükümdür⁷⁹. Hükme göre, Fransız kaptanları gemileri ile Sayda, Trablusşam ve sair iskelelere gitmek için İskenderiye iskelesine varmışlardır. Satmak için aldıkları malların

⁷⁴ B1/ 2.

⁷⁵ BAO, M.D 66, 2.

⁷⁶ Zeki Arıkan, " Osmanlı İmparatorluğunda İhracı Yasak Mallar (Memnu Meta) ", Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, Edebiyat Fakültesi Basımevi , İstanbul 1991, s. 279-306.

⁷⁷ B1/ 5, B2/ 2, B4/ 5, B5/ 2, B5/ 5, B8/ 4, B8/ 6, B11/ 2, B12/ 3, B13/ 3, B16/ 2, B16/ 4.

⁷⁸ B16/ 3, B8/ 5, B10/ 2, B10/ 3.

⁷⁹ A3/ 3.

gümrüğünü vermişler ancak , ihrac olunmayan mallarından da gümrük vergisi alınmıştır. Bununla birlikte diğer iskelelere gitmelerine de engel olunmuştur. Ahidnâmeye göre bu olayda satılmayan maldan gümrük alınmamasına ve diğer iskelelerde de gümrük talep edilmemesine dair emir verilmiştir⁸⁰ .

Edirne bostancıbaşısına gönderilen bir başka hüküm de ise, Fransız tüccarları Selânik de pamuk ve ihracı yasak olmayan mallardan satın almışlardır.

Tüccarlar malların gümrüğünü İstanbul'da ödemeye razı iken Edirne gümrük emini vergileri burada ödemelerini istemiştir. Bu olay üzerine gönderilen hükme göre, Anadolu'dan gelip Trakya'ya gidenlerden gümrük alınacağı, ancak İstanbul'a gidenlerden gümrük alınmayacağı belirtilmiştir⁸¹ .

Gümrük vergisi konusunda 1673 Ahidnâmesinde çok önemli bir madde yer almaktadır. Bu madde "Fransız tüccarı Osmanlı memleketlerine getirdikleri ve alıp götürdükleri emtialardan eskiden bu ana değin % 5 verip, lâkin Osmanlı Devleti'nin eski dostlarından olmakla % 3 gümrük vermek üzere ellerinde olan yenilenmiş ahidnâmelerine ilhak olunmak bâbında, istekleri kabul edilip işaret edildiği üzere verip ziyâde talep olunmaya" ⁸²şeklindedir. İskenderiye sancakbeyine gönderilen hüküm de, Fransız tüccarlarından alınması gereken % 3 gümrük vergisinin daha fazla talep edilmesi karşısında, gümrük emininin gereken cezaya çarptırılması istenilmektedir⁸³ .

1673 Ahidnâmesinin gümrük ile ilgili maddenin devamında, "İstanbul'da elçileri, konsolosları ve yardımcıları olmayan Portakal (Portekiz), Çiçliye (Sicilya), Katalan, Messina, Ankovata, Ancona vesair savaş halindeki devletler hakkında Fransız Kralı'nın bayrağı altında kadimden geldikleri üzre, istekleriyle gelenler kendi hallerinde olub sulh ve salâha aykırı hareket kendilerinden olmadıkça, sair Fransızlar gibi gümrüklerini verip kimse engellemeye" şeklinde ilâve edilmiştir. Konu ile ilgili olarak ,

⁸⁰ B16/ 3, B8/ 5, B10/ 2, B10/ 3

⁸¹ B5 1, B1 4.

⁸² *Muahedat Mecmuası*, cilt I, s.12; Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul 1978, s.83; Bağış, s.6.

⁸³ B9 2., B6 2, B2 1,

İzmir Müderrisine gönderilen hükümde⁸⁴, Fransız Kralı'nın bayrağı altında İzmir iskelesine ticaret için gelen ecnebi tüccarların aldıkları malların gümrüğünü ödemesi karşılığında kendilerine eda tezkireleri ve geçiş izinleri verilmemiştir. Akdedilen Ahidnâme-i Hümayûna göre bunların tezkireleri ellerine verilip, geçişlerine engel olunmamalıdır.

6- Fransız Tüccarların Korsanlarla olan Sorunları

Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altında, fakat fiilen müstakil bir durumda bulunan Kuzey Afrika korsanlarına Avrupalılar ötedenberi "Berberi Korsanları" adını vermişlerdir⁸⁵. Fransız tüccarları Osmanlı Devleti sularında ticaret yaparken, bu korsanlar ile bir takım sorunlar yaşamışlardır. Konu ile ilgili ahidnâmede; "Cezayir Garp korsanları limana vardıklarında kendilerine zorluk çıkarmayıp barut, kurşun, yelken vesair âlât verilip lâkin Garp Ocakları korsanları Fransa tüccarlarına rast geldiklerinde esir ve mallarını yağmalarlarmış, merhum ceddimiz zamanında da çok defa tenbih edilip bundan ders almamış olduklarından daima tecavüz halinde imişler. Bu hususa dahi rızam yoktur." denilmektedir. Belgemizde Mısır Valisine gönderilen iki hükümde ahidnâmede yer alan madde kapsamında olaylara rastlamaktayız.

Bunlardan birincisinde, Fransız kaptanların Mısır Iskenderiye limanından gümrük ödedikten sonra gitmek istediklerinde karşılaştıkları sorunlar yer almaktadır. Burada ki müslüman kaptanlar, Fransız kaptanlardan vergi talep etmişler, böylelikle gitmelerine engel olmuşlardır. Bu durumda yükünü alıp vergisini ödeyen Fransızlara hiç kimsenin zorluk çıkartıp, engel olmasına müsaade edilmemesi yolunda emir verilmiştir. Gereğinin de ahidnâmeye göre çözümlenmesi istenilmiştir⁸⁶.

İkinci hükümde ise, Fransız tüccarlarının Felemenk korsanlar tarafından rahatsız edildikleri konusu vardır⁸⁷. Bu da aynı tarzda neticelendirilmiştir.

⁸⁴ B2 3.

⁸⁵ Akdes Nimet Kurat, "Berberi Ocakları ile Amerika Birleşik Devletleri Münâsebetleri (1774- 1816)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt II, sayı:2-3, s.175.

⁸⁶ A3/ 1.

⁸⁷ B7/ 5.

7- Fransız Reaya ve Tüccarların Hukuki Davaları

Osmanlı Devleti'nde yaşayan Fransız reaya ve tüccarların hukuki sorunlarına akdedilen 1673 ahidnâmesinde açıklık getirilmiştir. Ahidnâme de" Fransızların kendi aralarında davaları olur ise Elçileri ve Konsolosları kendi yasalarına göre davayı görüp hallederler. Fransız konsolosları, tercümanları ve tüccarlarının dört bin akçeden ziyade olan davaları Divân-ı Hümâyûn'da görülüp gayri yerde bakılmaya" şeklinde hüküm yer almaktadır. Ahidnâme maddesinin ilk cümlesine mugayir olay belgemizde bir hükümde rastlanmıştır. Bu hüküm⁸⁸ Rodos kadısına gönderilmiştir. De Feriol'un arz-ı hâline göre, 1118 senesinde Bertet isimli Fransız kaptan İzmir'e gelirken İstopalye adası yakınlarında Felemenk korsanlarının suikadına uğramıştır. Bunun üzerine Fransız kaptan gemisindeki eşyaları adı geçen adada bulunan Fransızın evine boşaltmıştır. Lâkin eşya sahiplerinden Anton Emanuel isimli Fransız eşyayı teslim almadığı için durumu şikâyet eder. Gönderilen hükümde, Fransızların birbiri arasında kan veyahud başka kötülük vaki olur ise elçileri ve konsolosları tarafından bu davaya bakılması, başka herhangi birisinin bu işe karışmaması istenilmektedir.

Dört bin akçeden ziyade olan davalarla ilgili olarak da birbirine benzer olayları belgemizde görmekteyiz⁸⁹. Bunlardan Selânik Sancağı Mutasarrıfı olan Vezir Said Paşa'ya ve Selânik Müderrisine gönderilen hüküm de, Selânik'te Fransız konsolosunun yanında berât-ı şerifle tercüman olan Kostantin veled-i Yanako isimli tercümanın Mevzi Makrizu isimli yahudi ile aralarındaki sorun anlatılmaktadır. Mahkemede davalının mal makbuzundan % 2 akçe resm-i ihzariye⁹⁰ alındıktan sonra, tercüman daha fazla para talep etmiştir. Ahidnâmenin ilgili maddesine göre Fransızların dört bin akçeden fazla olan davalarının Divân-ı Hümâyûn'da dinlenilmesi emri gönderilmiştir⁹¹.

Ahidnâmenin, aynı maddesine göre çözümü istenen diğer bir hüküm de Gazze Sancakbeyine ve kadısına yollanmıştır. Elçinin arz-ı hâli üzerine, Gazze'de bulunan

⁸⁸ B7/ 5

⁸⁹ B5/ 7, A16/ 3, B1/ 1, B3/ 3, B5/ 4, B14/ 2.

⁹⁰ Resm-i İhزاریye, birinin mahkemeye çağırılması için alınan haraç ve yazılan yazı demektir. Bkz. M. Pakalın, cilt II, s. 45.

⁹¹ B3/ 5.

Fransız tüccarının kimseye borcu olmadığı halde, bu kazada bulunan Ebu El Mehdi ve kardeşi Şeyh Mehmed isimli kişiler, Fransız tüccardan alacakları olduğunu iddia ederek tüccarı rahatsız etmişlerdir. Bu davanın İstanbul'da görülmesi üzere emir gönderilmiştir⁹².

8- Fransız Reaya ve Tüccardan Alınan Vergiler

Osmanlı tebaasından olan Fransızlar, devlete çeşitli adlarda vergiler ödemektedirler⁹³. Lâkin bazı durumlarda bunların çoğundan muaf tutuldukları görülür. Ahidnâme-i Hümâyûn'un ilgili maddesinde, " Önceden alındığı üzere gümrük vergisi alınıp, ziyade bahaya tutulmaya. Zuhura gelen kassabiye, reft, bac, yasakkulu ve 300 akçeden ziyade selâmetlik resmi talep olunmaya. Elçiler hizmetinde olan tercümanlar olageldiği üzere haraç ve kassabiyeden vesair Tekâlif-i Örfiye'den muaf olalar. Hediye ve elbiseleri ve yiyecek içecekleri için paralarıyla getirdikleri nesnelere gümrük ve bac istenmeye. Fransalıdan Osmanlı memleketlerinde oturanlardan haraç talep olunmaya " denilmektedir. Belge de geçen kassabiye; kasaba verilen kasaplık, hayvan kesme ücreti, reft; ülke dışına çıkarılan mahsul ve mamullerden alınan gümrük resmi, bac; gümrük vergisi, yasak kulu; yasakçılar için ödenen vergi, selâmetlik akçesi; derbentlerden ve sair geçit yerlerinden geçişlerde alınan vergilerdir⁹⁴.

Vergiler konusunda yaşanan sorunlarla ilgili olarak , Edirne Mutasarrıfına gönderilen hüküm de Fransa konsolosu yanında tercüman olan Panayot veled-i Dimitri isimli tercümanın ticaret yapmak için Edirne'ye gittiğinde cizyedarlar tarafından kendisi ve hizmetkârları için cizye talep olunmuştur. Ahidnâmede alınan karara göre beratlı tüccarlardan cizye alınmayacaktır, sorunun bu maddeye bağlı olarak çözümlenmesi istenilmektedir⁹⁵.

İzmir kadısına gönderilen hükümde, Fransa konsolosu, ruhbanları, tercümanları ve tüccarlarından bac, kassabiye, reft, yasakkulu gibi vergiler için para

⁹² B3/ 4.

⁹³ Ecnebi reayanın devlete ödediği vergilerle ilgili olarak bkz. Abdurrahman Vefik, *Tekâlif Kavaidi*, cilt I, Matbaa-i Kader, Birinci Baskı, İstanbul 1328, s.384-464.

⁹⁴ M. Zeki Pakalın, cilt I, II, III, s.143, 22, 606, 153.

⁹⁵ A7/ 2, A11/ 4, A15/ 3, A16/ 1, B13/ 4.

istenilmektedir.Ahidnâme hükmü gereğince bu isteğin yanlış olduğu belirtilerek hatanın düzeltilmesi istenilmiştir⁹⁶.

Vergi konusu ile ilgili İzmir Müderrisine ve Midilli, Eğriboz kadılarına gönderilen hüküm de, Fransa reayalarından Nicole, eşyası ve bir hizmetkârı ile İzmir Midilli tarafına gitmek ister. Ahidnâmeye göre % 10 gümrüğü ödedikten sonra daha fazla istenmiştir. Verilen emre göre Fransızlardan Osmanlı Devletinde oturanlardan haraç alınmayacak ve fazla gümrük talep edilmeyecektir⁹⁷. Belgede Fransızlardan haraç alınmamasıyla ilgili bir çok hükme rastlanılmıştır⁹⁸.

Atina kadısına gönderilen hüküm, diğerlerine göre biraz değişiklik arz etmektedir. Atina'da ticaret yapan Fransız tacirlerinden birinin karısı ile beraber sahip oldukları emlak ve arazileri için gereken vergiyi ödemelerini ve ellerine makbuzlarının verilmesi bildirilmektedir. Eğer Atina'da ki mahalli idareciler karı kocayı daha fazla vergi talebiyle rahatsız ederler ise kanun üzere gerekenin yapılması istenilmektedir⁹⁹.

---

⁹⁶ A13/ 4

⁹⁷ B2/ 1

⁹⁸ B6/ 2, B14/ 4, B10/ 4, A2/ 6, B10/ 1.

⁹⁹ B14/ 1.

9- Fransızların yiyecek ihtiyacının temini

Hamr ve hamr yapımında kullanılan üzümün çok miktarda alınması ve henazirin yenilmesi İslam dininde haram olduğu için müslüman halkının kullanmasının devletçe yasak edilmesinden dolayı gayri müslimler için bunları kullanmak izne tabidir. Bu bakımdan belgemizde kullanılması yasak olduğundan izne tabi olan hamr, üzüm ve henazir ihtiyaçlarının temini için hükümler vardır.

Hamr (şarap): Yeniçeri Ağasına ve Bostancıbaşına gönderilen hükümlere göre¹⁰⁰ Fransız elçisi ve adamları, ihtiyaçları için senede bir defa olmak üzere 7 bin medre¹⁰¹ hamr getirmek ve İstanbul'da her medresi onar vukıyye¹⁰² olmak üzere satmak isterler. Bu hamrin Galata'da mevcut mahzenlerinde saklanmasını, haraç ve evâid alınmamasını talep ederler. Konu ile ilgili hükümlerden anladığımıza göre İstanbul'da hamr her zaman belli şahıslara, belli miktarlarda gelmektedir. Jean Batista Cavarrot için 3000 medre, Josef Markiz için 1000 medre, Millerand için 1000 medre. Clavier için 1000 medre, Pouteau için 2000 medre, bir tabib için 1000 medre, Ruhban ve tüccarlar için ise 3000 medre hamr getirtilmesi için izin istenilmektedir.

Edirne kadısına gönderilen hükümde de, berat-ı şerifle tercümanlık yapan Panayot veled-i Dimitri isimli tercümanın Edirne'de kendi bağında on vukıyye üzümü vardır. Üzümleri sıkıp, şıra yaparak hanesine getirilmesine izin verilmesi, haraç ve evâid istenilmemesi bildirilmektedir. Yine aynı hükmün devamında Fransız konsolosların ve onlara tabi olanların taşradan hamr getirmelerine engel olunmaması, ancak sadece beş karye üzümün nakledilmesine izin verilmesi istenilmektedir¹⁰³.

Henazir (Domuz): Henazir ve teminiyle ilgili olarak belgede bir hüküm yer almaktadır. De Feriol'un gönderdiği arz-ı hal de, parasıyla getirtilen diğer

¹⁰⁰ A4/ 1, A4/ 4, A15/ 1, B11/ 1.

¹⁰¹ Halil İnalçık, " Osmanlı Metrolojisine Giriş", *Türk Dünyası Araştırmaları* 73 (Ağustos 1991), İngilizceden tercüme eden :Eşref Bengi Özbilen, adlı makalesinin 34. sahifesinde "medre", ekin ölçüğü ile altı okkalık şarap kabı manasına gelir.Bkz. Pakalın, Cilt II, s. 436.

¹⁰² Vukıyye(kıyye): Okka suretinde kullanılan ağırlık tartısının arapça adıdır. Dörtüüz dirhemdir. Bkz. Pakalın, c. III, s.580.

¹⁰³ B10/ 5.

yiyeceklerden bac ve gümrük alınmadığı gibi, yine parasıyla taşradan alınacak 135 henazirin hanesine nakil edilmesine izin verilmesi ve vergi talep olunmamasını istemektedir¹⁰⁴ .

Peksimet: Peksimet yapımında kullanılan hinta (buğday) , ihracı yasak mallardan olduğu için, ülke için de ecnebler tarafından kullanımı da , kadıların vereceği izin tezkiresiyle olmaktadır. Konu ile ilgili belgemizde iki hüküm vardır.

Bunlardan birincisinde, İzmir kadısına gönderilen hüküm söz konusudur¹⁰⁵ . İzmir'de müste'men reayalarının ihtiyacı için Paret isimli bir Fransızın fırın açarak peksimet yapmak arzusunda olduğu yer almaktadır. Gerekli olan hintanın temini için kadı tezkeresinin olması lâzımdır. Ancak verilen emirde kadı tezkiresi olmadan da Fransızlara hinta verilmesi bildirilmektedir.

Yine İzmir kadısına gönderilen ikinci hükümde de, Fransız kaptanlarının ve adamlarının ihtiyacı olan peksimet ve benzer yiyecekleri satın almalarına müsaade edilmesine ve yiyecek giderlerinden vergi alınmaması hususu yer almaktadır¹⁰⁶ .

10- Fransız tüccarlarla borç sorunları

Osmanlı Devleti'nde özellikle gayri müslimlerle temas kuran Fransız tüccarlar, zaman zaman reayaya yaptıkları alış-veriş karşılığında nakit veya altın nevinden para ödemekteydiler. Bu durum "temessük" adı verilen mühürlü senetlerle ibraz edilmekteydi¹⁰⁷ .

Belgemizde, Fransız elçisinin arz-ı hale göre, Kavala'da bir Fransız tüccarı Drama sakinlerinden Albert veled-i Galemdi isimli Yahudi'den her kantarı 13 guruşa olan 234 kantar penbe (pamuk) pazarlığı ederek , parasının tamamını ödemiştir. Fakat Yahudi penbenin tamamını teslim etmeyerek zimmetinde 48 kantar kalmıştır. Kavala

104

A5/ 3.

105

A10/ 4.

106

A8/ 3.

107

Temessük ile ilgili olarak bkz., Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)* , Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1994, s. 281-282.

kadısına gönderilen hükme göre penbenin tamamı ödenecek veya fiyatı Fransız tüccarın vekili olan Karvin'e kanuna göre ödemesi yapılacaktır¹⁰⁸.

Sayda, Beyrut Mutasarrıfı olan Vezir Mehmed Paşa'ya gönderilen hüküm de ise, Sayda da bulunan bir Fransız tüccarı Şam sakinlerinden Hasan Beyzade'ye satmak üzere bir miktar mal vermiştir. Hasan Beyzade malın bedelinin bir kısmını ödeyip, tamamını ödemiştir. Paranın tamamının alınması için hüküm gönderilmiştir¹⁰⁹.

Belgemizde borçlarla ilgili yukarıdakilerden farklı başka hükümler de vardır. Bir Fransız tercüman Sayda sakinlerinden Şeyh Süleyman Münkirin devlete olan borcu için kefil olmuş ve kefil olduğu borcu ödemiştir. Şeyh Süleyman da borcunun bir kısmını ödeyip tamamını vermemiştir. Sayda Beyrut Mutasarrıfı olan Vezir Mehmed Paşa'ya gönderilen hüküm de, borcun tamamının ödenmesi için emir gönderilmiştir¹¹⁰.

Borçlar konusunda belgede karşılaşılan en çok konu borç senetleri (temessük) ile yapılan borçlanmalardır¹¹¹. Bunlardan birinde, Filibe kadısına gönderilen hükme göre, Fransız tercümanlarından birinin Filibe Metropolitideki borç senedine göre 1960 gurusu alacağı vardır. Lâkin Metropolitid, inat ederek senedin karşılığını ödemek istemez. Bunun için gereğinin şer'le görülmesi için emir gönderilmiştir¹¹².

Bu konularla ilgili olarak Ahidnâme-i Hümayûnda söz edilen diğer bir konu, "Fransız tacirleri ve konsolosları ve tercümanları Osmanlı memleketlerinde alım-satım ve ticaret ve kefalet hususlarında kadiya varıp sicile kaydettirip veya hüccet alalar. Sonra niza olur ise, hüccet ve sicile bakılıp gereğince karar verile. İkisinden biri olmayıp tedarik edilmiş tanık ikâme edip yasalara aykırı nesne dava ederlerse madem ki kadılardan hüccetleri olmayıp veyahud sicilde kayıtları bulunmaya, anın gibi hileli olan davalara bakılmaya." denilmektedir. Buna bağlı bir olay Edirne Bostancıbaşına ve kadısına gönderilen hükümde yer almaktadır¹¹³. Fransız tercümanlarından Şebut veled-i

108

A6/ 1, A12/ 3.

109

A2/ 3, B15/ 4.

110

A2/ 4.

111

A6/ 5, A8/ 5, A11/ 7, A14/ 3, B2/ 5, B4/ 4, B13/ 2, B15/ 3.

112

A6/ 3.

113

A14/ 2.

Dimitri, kadıda bulunan sicillere göre kimseye borcu olmadığı halde, Edirne sakinlerinden bir zimmi yanlışlıkla tercümanın 300 guruş alarak geri ödemediği bildirilmektedir. Hüccet kaydına ve sicillere bakılarak tercümanın borcunun olmadığına kanuna göre ortaya çıkartılması emredilmiştir

Borçların ödenmesinde meydana gelen gecikmeler konusunda da belgemizde olaylar mevcuttur:

Kandiye Valisine ve kadısına gönderilen hüküm de, Fransız kaptanlarından Viyani isimli kaptanın Resmo Sancakbeyi Mustafa zimmetinde mühürlü senet ile 1120 guruş alacağı vardır. Sancakbeyi borcunu ödemekte sorun çıkarmaktadır. Gereğinin kanuna göre yapılması emredilmiştir¹¹⁴. Benzer şekilde gelişen üç olay daha belgemizde bulunmaktadır¹¹⁵.

Edirne Müderrisine ve bostancıbaşına gönderilen hüküm de , elçinin arz-ı hâline göre, Edirne de ticaret yapan bir Fransız tüccarının Bohor isimli Yahudiden hüccet-i şeriye ye göre 1110 senesinde 389 guruş alacağı vardır. Yahudi ise o sıralarda iflâs ettiğinden dolayı borcunu ödeyemeyerek zindana atılmıştır. Hükümde verilen emre göre, Yahudi Fransız tüccara olan borcunu ödemedikçe zindandan dışarı çıkartılmayacaktır¹¹⁶.

1110 senesinde Petro İstirada isimli Fransız kaptanın Eğriboz boğazında bulunduğu sırada, Ümera-i Deryadan Hasan Paşa ahidname uyarınca kendisinden borç para almıştır. Ama sonrasında borcunu ödememiştir. Bu konu ile ilgili ahidnâme maddesinde ise "Osmanlı memleketlerinde derya yüzüne çıkan gemiler ve kadırgalar ve donanmalar deryada Fransız gemileriyle buluştukta birbirleriyle dostluk edip zarar ve ziyan vermiyeler" denilmektedir. Zikredilen ahidnâmeye mugayir olayın Eğriboz kadısı tarafından gereğince çözülmesi emredilmiştir¹¹⁷.

114

A2/ 5.

115

A13/ 2, A16/ 5, B13/ 1.

116

B4/ 3, B5/ 6.

117

B2/ 4.

11- Fransız Tüccarların İhrac Ettikleri Mallar ve Sorunları

"Fransız Kralı olanlar kadimden beri bizimle dostluk üzere olub bu dostluğa halel verir bir vasıfları olmamakla merhum (Sultan Selim) Han zamanında yasak olan metaadan; Pamuk, Pamuk ipliği, ayakkabı derisi verile deyu. Hükm-ü Hümâyûn verilmiştir. Halâ bize karşı olan muhabbetlerinin içtenliğine binaen büyük ecdadım zamanında yasaklanmış olan şeyleri parası karşılığında balmumu ve her nevi deri, meşin, verilip buna hiç kimse engel olmaya" şeklinde Ahidnâme-i Hümâyûn da konuyla ilgili hüküm yer almaktadır.

Belgemizde, İzmir'de bulunan bir Fransız tüccar, hizmetkârını yapağı ve balmumu satın almak için bir miktar para ile Mora'nın Anabolu isimli kazasına göndermiştir. Türklerin bu kale ve şehre "Mora Anabolusu" veya kısaca "Anabolu" dediği bilinmektedir¹¹⁸. Buranın ahalisinden Abdullah Ağa, hizmetkârı evine götürüp, dövmüş ve parasından 23 tuğralı altınını almıştır. Ahidname uyarınca, Birgi kadısına gönderdiği hüküm de durumun şer'le görülüp halledilmesi rica olunmuştur¹¹⁹.

Fransız tüccarlarının ihracat yaparken karşılaştığı sorunlardan bir başkası da, yine ahidname de çözümlenmeye çalışılmıştır. "Eğer fırtına ile gemileri karaya atılır ise, beyler, kadılar ve bunlardan başkaları muavenet edip kurtulan emvâl, giysi gibi eşyaları kendilerine geri verile". şeklinde olub, Fransız tüccarların ihracat yaparken karşılaştıkları problemi halletmeğe yönelik olarak kararlaştırılmıştır.

Konu ile ilgili Fransız Elçisi De Feriol'un arz-ı haline göre İstanbul'da oturan Messina beyzadelerinden Anibal Markızı bir adet gemisini, gemi reislerinden Efendariye adlı zimminin taifesiyle İbrail'e göndermiştir. Gemi oradan arpa, bastırma, revgan-ı sade (sade yağ), mum, balmumu, morina, havyar, sucuk, bir miktar asdar bezi ve sair eşya alacaktır. Anibal Markızın adamları alışverişi tamamlayıp geri dönerken, Köstence yakınlarında fırtınaya yakalanmışlar ve buradan kurtulan olmamıştır. Yöre

¹¹⁸ Nejat Göyünç, "XVIII. Yüzyıl'da Türk İdaresinde Nauplia (Anabolu) ve Yapıları", *İsmail Hakkı Uzunçarşılıya Armağan*, TTK., Ankara 1976, s.461.

¹¹⁹ B9/ 4, A1/ 4.

halkı karaya çıkan eşyaları ve tüccarların üzerlerindeki paralarını yağmalamışlardır. Özi Valisine ve Hırsova Kadısına gönderilen hüküm de, buradaki suçlular bulunarak, ellerindeki eşyalar Anibal Markızı'ye teslim edilmesi ve suçluların cezalandırılması istenmektedir¹²⁰.

İskenderiye kadısına gönderilen bir başka hükümde, Fransız kaptanın müslüman tüccarlarla navul bahası (nakliye ücreti) hakkında anlaşmaları zikredilmektedir. Ancak 20-30 gün sonra müslüman tüccarlar bu anlaşmadan vazgeçmişler, gemilere el koyarak, onları vermemişlerdir. Gereğinin kanuna uygun olarak yapılması emir olmaktadır¹²¹.

İnöz ve Kavak kadısına gönderilen hükümde, Fransız tüccarlarından Bunot isimli tacir, İnöz ve Kavak memlehalarda (tuz çıkartılan yer) uhdesinde olan tuzu satmak için Merkuru isimli Yahudi'yi vekil tayin etmiştir. Adı geçen Yahudi 1116 ve 1117 tarihlerinde memlehalarda çıkartılan tuzdan 8 bin yük satmıştır. Bunot, vekil tayin ettiği Merkuru'nun hesap işlerini görmek için Hocaoğlu Mustafa'yı yazıcı olarak gönderir. Yazıcı memlehağa vardığında, memleha reisleri Yahudi'nin Gelibolu'ya firar ettiğini söylerler. Durum Gelibolu naibine bildirilir. Yahudi bulunarak İstanbul'a getirilir. Hüküm kaydına müracaat edilerek durumun İnöz ve Kavak'ta incelenerek şer'le karara varılması emredilmiştir¹²².

12- Fransız Reayanın Miras Meseleleri

Osmanlı Devleti'nde yaşayan Fransızların her türlü can, mal ve benzeri güvenlikleri Ahidnâme-i Hümayûnlar tarafından güvence altına alınmıştır. Buna bağlı olarak veraset ve miras konularına da açıklık getirilmiştir. 1673 Ahidnâmesinde "Fransızlardan eğer biri ölür ise giysi ve emvaline kimse el atmaya. Kime vasiyet eder ise ona verile. Eğer vasiyet bırakmadan ölmüş ise konsolosları aracılığıyla yerli

¹²⁰ A5/ 2, B16/ 6.

¹²¹ A3/ 4, A9/ 3.

¹²² B3/ 1, B7/ 2.

yoldaşlarına verile. Beytülmalcılar (hazine adamları) el atmaya." denilmektedir. Maddeye açıklık getirecek olaylara belgemizde rastlamaktayız.

Rodos Sancağı Mutasarrıfına ve kadısına gönderilen hükümde, Rodos'ta oturan Bir Fransızın eşi ölmüştür. Bölge halkı da ahidnâme'ye mugayir olarak "reayamızdandır", "evlâdı yoktur" diyerek eşyalarını ve mücevherlerini almışlardır. Daha sonra Fransızın evi mühürlenerek, ahidnâme'ye göre suçular cezalandırılmış, ölenin malları konsolosu aracılığı ile kendi reayasından birisine verilmiştir¹²³.

Konu ile ilgili ikinci bir olay Edirne kadısına gönderilen hükümde yer almaktadır. Fransız elçisinin yanında berat-ı şerifle tercümanlık yapan Yahudi Panayot veled-i Dimitri'nin Edirne'de ölmesi sonucu mirası Kadı Armağan adlı şahsa intikal etmiştir. Ancak yine aynı yer sakinlerinden Dimitri veled-i Pavlo ise veraset iddiası ile 1110 senesinde haksız yere mirastan, 800 esedi guruş ile 200 guruş kıymetinde olan 3 adet samur kürk alarak sorun çıkarmıştır. Durumun şer'le halledilerek miras mallarının Kadı Armağan'a geri verilmesi için emir verilmiştir¹²⁴.

13-Fransızlar ve Kutsal Yerler Sorunu

1604 yılında imzalanan ahidnâme'ye göre, Fransa Osmanlı Devleti bünyesinde ki Katolikleri himayesi altına almak. Kudüste ki kutsal yerleri serbestce gezebilmek ve rahiplere yardım etmek hakkını elde etmiştir. 1673 tarihli ahidnâme'de ise, Katoliklerle ilgili imtiyazlar sadece Kudüs ve Kamame Kilisesi için verilmiştir¹²⁵. Ahidnâme'de, "Fransalıdan Kudüs'ü ziyaret etmeğe gelip gidenlere ve Kamame nam kilisede olan ruhbanlara karışılmaya. Fransız Kralı name gönderip savaş halinde bulunan devlet halkının ticaretten men olundukları takdirde Kudüs'ü daha önceleri olduğu gibi ziyaretleri için gelişte ve gidişte rahatsız edilmeyeler. Fransa'ya tabi olan piskoposlar vesair Frenk mezhebinde olan ruhban taifesi her ne cinsten olursa olsun Osmanlı memleketlerinde kadimden oldukları yerlerde kendi hallerinde olup ayinlerini icra

¹²³

A4/ 2.

¹²⁴

B16/ 5.

¹²⁵

Kutsal yerler sorunuyla ilgili olarak bkz. Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. cilt, T.T.K. Ankara 1947, s.229-233.

eylediklerinde kimse engel olmaya. Kudüs-ü Şerifin dahilinde ve haricinde Kamame kilisesinde eskiden beri olageldiği üzere oturmakta olan Frenk rahiplerinin halâ oturup ellerinde olan ziyaretgâhlarına ötedenberi olduğu gibi kimse el atmaya. Vergi isteği ile rahatsız edilmeyeler" denilmektedir. Belgemizde bu konuyla da alâkalı iki olayın neticelendirildiğini görmekteyiz.

Kudüs Mutasarrıfına ve Müderrisine gönderilen hüküm de, Fransız elçisinin Kudüs'te bulunan Frenk rahiplerinin ve manastırlarının ihtiyacı için 16 kese akçe verdiğini söylediği belirtilmekte, Hakas Letos Menafşe isimli zımminin daha önce buradaki rahiplere olan borç senedinin ödenmediği hususu da zikredilmektedir. Hükmün devamında ahidnâmedeki ilgili madde tekrar edilip, borç, tekâlif talebi gibi durumlarda olay, yerinde çözülemez ise İstanbul'a havale olunması bildirilmektedir¹²⁶.

Konu ile ilgili ikinci olayda ise, eskiden ve şimdi sadır olan fermana göre, Yafa iskelesinde Kudüs-i Şerife gidip gelen ruhban taifesi istedikleri kişiyi kendi yiyecek ve sair işleri temin etmek için tercüman seçebileceklerdir. Bu konuda rahipler rencide edilmemelidir¹²⁷.

---

¹²⁶

A13/ 1.

¹²⁷

B6/ 5.

SONUÇ:

1- Osmanlı Devleti'nin Avrupa Devletleri arasında ilk ticarî, askerî ve kültürel ilişkiler kurduğu devlet Fransa olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'e hakim olması, Doğu- Batı arasındaki ticaret yollarının kontrolünün eline geçmesi bu ilişkilerin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Osmanlı Devleti'nin XVI. yüzyıla kadar ticarete başarılı olamayışı, onu bu konuda ileri olan Avrupa Devletlerine imtiyaz vererek teşvik etmeğe itmiştir.

2-Fransa'ya verilen kapitülasyonlar, Fransa'nın Osmanlı Devleti'ndeki nüfuzunun artmasına neden olmuştur.Fransa ile ilk defa 1536 yılında ahidnâme imzalanmıştır. Ardından 1569 yılında daha kapsamlı bir anlaşma, 1581, 1597, 1604 ve 1673 ahidnâmeleri takip etmiştir. Ele aldığımız belge ise 1673 ahidnâmesini temel alarak 1702-1708 tarihleri arasında Fransız Elçisinin gönderdiği arz-ı hâller ve bunlara göre düzenlenen hükümleri ihtiva etmektedir.

3- Belgemizde 156 hüküm yer almaktadır. Olaylar Osmanlı Devleti'nde ki 35 yerleşim biriminde geçmiştir. (Bkz. Ek III, Harita)

4- Belgemizde, Fransız tüccarlarının gümrük vergisi ödemeleriyle ilgili hükümlere daha çok rastlanmaktadır. Bunun sebebi ise, 1673 ahidnâmesine göre Fransız tüccarına uygulanan gümrük vergilerinin % 5 den % 3 e indirilmesi olayıdır.

5- 1673 Ahidnâmesinin getirdiği uygulamalardan biride pamuk, pamuk ipliği, deri, meşin, balmumu gibi ihracı yasak olan malların dostluğuna inanılarak Fransa'ya satılabileceği hususudur.

EKLER

Ek I. Hüküm örnekleri

BELGEDE YER ALAN HÜKÜMLERDEN ÖRNEKLER

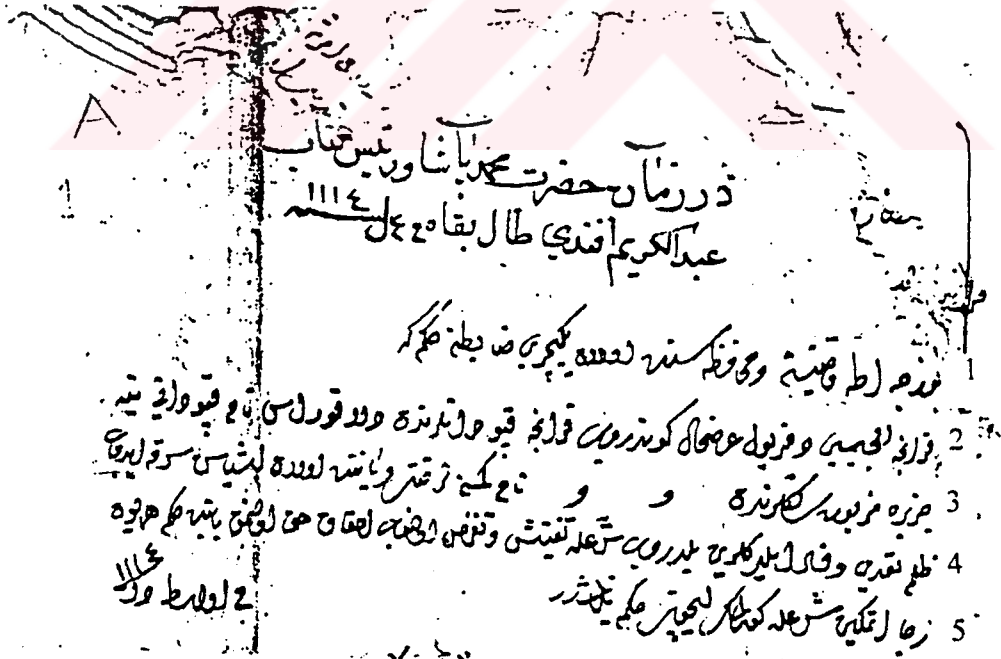
A1/1

Der zamân-ı Hazret-i Mehmed Paşa ve Reis-ül Küttâb Abdülkerim Efendi Talebekâhu

4 Şevval 1114

(1)Bozcaada kadısına ve muhafazasında olan yeniçeri zabıtine hüküm ki,

(2)Françe elçisi De Feriol arz-ı hâl gönderüb Françe kapudanlarından De la Cras nam kapudanı yine (3) cezire-i mezbura sakinlerinden ve nâm kimesneler katl ve yanında olan eşyasın sirkat idüb (4) zulm-i teaddi ve fesad eyledüklerin bildirüb şer'le teftiş ve tafahhus olunub ihkâk-ı hâk olunmak bâbında hüküm-ü hümayûn (5) rica etmeğin şer'le görülmek için hüküm yazılmışdır. fi Evâsıt-i Zilkâde sene 1114.(Mart 1702)

(1) Sayda ve Beyrut ve Nablus Vezirlerine ve Şam Beğlerbeğisine ve Şam ve Sayda Beyrut ve Nablus kadılarına hüküm ki,

(2) Françe Elçisi De Feriol arz-ı hâl gönderüb bundan akdem Gazze Sancağıbeği Hüseyin ve oğlu Ali Remle'de Françe konsolosu vekilini (3) vesair tüccarin ahz ve habs ve nice cevır ve eziyetten sonra hilâf-ı şer'i şerif ve bigayr-i hâkın bin yüz on senesinde dört bin (4) gurusların alub zulm ve teaddi itmeleriyle mezburlar katl olunmağın muhâlefâtın kabz iden vârislerinden tahsil olunmak üzere (5) bundan akdem emr-i şerif verilmişken ihkâk-ı hâk olunmadığının bildirüb şer'le görölüb mezburların emvâl ve erzak (6) ve emlâkları marifeti şer'le furuht ve hilâf-ı şer-i şerif alınan ol mikdar gurusların gerü ashabına red etdirilmek (7) bâbında hükm-ü hümâyûn rica etmeğın ahkâm kaydına müracaat olundukda vech-i meşruh üzere emr-i şerif virildüğü mestur ve mukayyed (8) bulunmağın mücibince şer'le görölmek emrim olmuştur deyu yazılmışdır. fi Evâhir-i Zilkâde sene 1114. (Mart 1702)

1. صیدل و بیرون و نابلس و زیزونیه و شام و بلکونیه و شام و صیدل و بیرون و نابلس و صیدل و بیرون و شام
2. فزانجہ البیرونی و فزیون و مصلح کوندر و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون
3. و سایر تجار و اصناف و جمعی و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون
4. غرض شریف و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون
5. بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون
6. و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون
7. با بنده کلمه بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون
8. بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون و بیرون

(1)Asitâne-i Saâdetten Macar Vilâyetine varınca Vaki' olan kadılara ve kethüdâyerleri ve yeniçeri serdarları ve ayân-ı vilâyet (2)ve işerlerine hüküm ki,

(3)Françe Elçisi arz-ı hâl gönderüb Mathieu Bérault nâm Françelüye bazı mesâlih için Macar Vilâyetine göndermek (4)iktizâ itmekle yolda ve izde ve menâzil ve merâhilde kendüye ve esvâb tavarına müdâhale olunmayub (5)mürur-u uburuna kimesne muhâlefet itmeyüb hilâf-ı ahidnâme-i hümâyûn cizye mutalebesiyle rencide ve remide (6)ittirilmeyüb ve mahuf ve muhâtara olan mahallerde yanına yarar ve tuvâna ademler koşub ve lâzım gelen (7)zâd-ü zevâdesin narh-ı rûzî üzre rızasıyla satanlardan akçesiyle alivirilüb emin ve mesâlih (8)mahall-i mezbûra i'sâl ittirmek bâbında hükm-ü hümâyûnum rica etmeğin vech-i meşruh üzre amel olunmak için hüküm yazılmıştır. fi Evâil-i Rebî-ül-evvel sene 1116 .(Temmuz 1704)

1. لستنا بشهرتہ مجرودتہ دارینہ و لکنہ لغدہ تقییرہ و کتخداری و کتخداری و اعبادہ و دلیح
 2. و لکنہ لارثیہ ملک
 3. فرزندہ ایچسی عرضک کونرودن مالکسور و نونام فرزندہ لوی بعضی مصالحه ایچسی مجرودتہ کونرودن
 4. لکنہ ازبک لوقه و لیزم و مشازک و مرادس کتدی و از نوزن طورینہ فرادہ لکنسب
 5. سرور و عبورینہ کنه مانده ایچسورین خذک عہدینہ : لہورہ جزہ ایچسب ایچسورین و دوزخ کلندہ
 6. ایچسورین و محون و مطرہ لکنده مقوم ہائتہ برار و نوزن لوزن و نوزن و دوزخ کلندہ
 7. زانو و زوارہ لوزخ روزی لکنده رضایہ صندلورہ ایچسب ایچسورین و دوزخ کلندہ
 8. محضہ ایچسب ایچسورین ملک ہلوزن ایچسب ایچسورین لکنده عہدینہ و دوزخ کلندہ
 لوزن

Der zamân-ı Reis Ebubekir Efendi Vezir Ahmed Paşa

fi Rebiûlâhir sene 115

(1)Boğaz Hisar kadılarına ve dizdarlarına hüküm ki,

(2)Françe Elçisi arz-ı hâl gönderüb Françe kapudanlarından üç nefer kapudan birer kıt'a sefineleriyle getürdükleri ve alıb (3)götürdükleri emti'anın ahidnâme-i hümayûn mucebince gümrüklerin virüb edâ tezkireleri alub vilâyetlerine gitmek murad (4)itmeleriyle yollarına revân olmalarına mümânaat olunmayub kimesne rencide olunmamak bâbında hüküm rica itmeğın vech-i meşruh (5)üzre amel olunmak için şurûtiyle başka başka hüküm yazılmışdır. fi Evâsıt-i Cemâzi-yel-evvel sene 1115.(Eylül 1703)

درمان سیرا بوجرا صیحة وزیر محمد پاشا
 ۱- بوغاز حصار کادیلرینه و وزیر وزیریه حکم کنه
 ۲- فرانسه تجارینه و سفیر کونتر رویه فرانسه قبول نونینج ایوم نون قبوله در قلم شینه قیله کونتر و کلری و لوجا
 ۳- کونتر و کلری اتمه نکل عهد نامه موده بیچینه کلری و یوزیه دوا ننگه قیله لوجا و لایستیرینه کلر مورو
 ۴- اتمه قیله نولارینه رولنه اولارینه جاننده لوجا بیچینه کلر مورو بیچینه لوجا بیچینه کلر مورو بیچینه کلر مورو
 ۵- لوند کلر لوجا بیچینه کلر مورو بیچینه کلر مورو بیچینه کلر مورو بیچینه کلر مورو
 اولدو جا سلاله

(1)Marmara ve Erdek nâiblerine hüküm ki,

(2)Françe Elçisi arz-ı hâl gönderüb Françelülerin dört bin akçeden ziyade olan dava'ları Divân-ı(3)Hümâyûnda istimâ' olunub gayri yerde istimâ'm olunmıya deyu ahidnâme-i hümâyûnda mestur ve mukayyed iki (4) beğzadelerinden Zorak Markiz nâm beğzadenin kimesneye deyni yoğiken Erdek kazası sakinlerinden bazı (5)kimesneler sende hakkımız vardır deyu teaddi ve rencide eylediklerin bildirüb mezbur beğzade ile her kimin dava'sı (6)var ise Asitâne-i Sâadette istimâ' olunub gayri yerde istimâ' olunmamak bâbında hükm-ü hümâyûnum rica etmeğin ahidnâme-i (7)hümâyûna mürâcaat olundukda vech-i meşrûh üzre olduğu mesdur ve mukayyed bulunmağın ahidnâme-i hümâyûn (8)mucebince amel olunmak için hüküm yazılmışdır. fi Evasıt-ı Şaban sene 1116.(Kasım 1704)

1 برره در روکه بنوبه بیگانه
2 خردن در کسب عیال کونروین خردن نوکده عدل بکار آید و در زمین اولدک و غیره اولدک
3 هر چند کسب است و لکن غیره بره کسب است و در زمین اولدک و غیره اولدک
4 هر چند کسب است و لکن غیره بره کسب است و در زمین اولدک و غیره اولدک
5 کسب است و لکن غیره بره کسب است و در زمین اولدک و غیره اولدک
6 در کسب است و لکن غیره بره کسب است و در زمین اولدک و غیره اولدک
7 هر چند کسب است و لکن غیره بره کسب است و در زمین اولدک و غیره اولدک
8 معینه هر کسب است و لکن غیره بره کسب است و در زمین اولدک و غیره اولدک

(1)Edirne Kadısına ve Bostancıbaşısına ve Yeniçeriağası vekiline,

(2)Françe Elçisi arz-ı hâl gönderüb yanında tercümanlık hizmetinde olan Panayot veled-i Dimitri nâm tercüman (3)Edirne'de bir kaç (ay) meks itmek iktiza' itmekle yedinde olan berât-ı şerife mugayir cizyedarlar (4)tarafından cizye talebiyle vesair tekâlif teklifi ile rencide ve remide olunmayub men' ve def olunmak (5)bâbında hükm-ü hümayûnum rica etmeğin berât kaydına mürâcaat olundukda cizye vesair tekâlif taleb olunmaya deyu (6)mestûr ve mukayyed bulunmayıb vech-i meşrûh üzre amel olunmak içün hüküm yazılmışdır.fi evâil-i Safer sene 1116. (Haziran 1704)

1 روزنه تخمینہ و بوسہ نتیجہ بہشتیہ و کلبیہ از عین و کلبیہ
 2 فراتجہ ایسی عرضی کو ضروری ہائینہ زجی نوع فرقتہ لغذہ بنا بوج و فرقتہ ناعہ زجہ
 3 روزنہ جی تواجہ مکنز لاجلہ از قضاوتیہ سببہ از لفظہ و از کتبہ و مایہ فرقتہ و از لفظہ
 4 فرقتہ فرقتہ و کلبیہ و کلبیہ و کلبیہ و کلبیہ و کلبیہ و کلبیہ و کلبیہ و کلبیہ
 5 ہنسہ کجہ ہلہنہ و کلبیہ و کلبیہ و کلبیہ و کلبیہ و کلبیہ و کلبیہ و کلبیہ
 6 مژور و فرقتہ و فرقتہ و فرقتہ و فرقتہ و فرقتہ و فرقتہ و فرقتہ و فرقتہ
 اور لفظہ

(1) Kadısına hüküm ki,

(2) Françe Elçisi De Feriol arz-ı hâl gönderüb ekl için akçesiyle getürdüğü nesnelere bâc ve gümrük (3) mutâlebe olunagelmış değil iken hâliya nefsiçün taşradan akçesiyle iştirâ eyledüğü yüz otuzbeş (4) re's henâziri hanesine nakl itmek istedikde bazı korucu ve mandıracı ve topçu ve yeniçeriler bâc ve (5) gümrük mutâlebesiyle hilâf-ı ahidnâme-i hümâyûn rencide eylediklerin bildirüb ahidnâme-i hümâyûn mucebince âmel (6) olunub kendü nefsiçün akçesiyle alub hanesine nakl eyledüğü olmikdar henazirden bâc ve gümrük (7) mutâlebesiyle rencide olunmamak bâbında hükm-ü hümâyûnum rica etmeğin ahidnâme-i hümâyûna mürâcaat olundukda hedâyâ (8) ve libâsları ve mekûlât ve meşrûbâtları mühimmi için akçeleriyle akçe getürdükleri nesnelere gümrük ve bâc (9) talep olunmaya deyu mestûr ve mukayyed bulunmağın ahidnâme-i hümâyûn mucebince âmel olunmak emrim olmuştur. Buyurdum ki, (10) vusul buldukda bu bâbda sâdır olan fermân-ı celil-ül kadrim ve ahidnâme-i hümâyûn mucebince 'amel idüb minba'd hilâfina (11) rıza ve cevâz göstermeyesin şöyle bilesin fi Evâil-i Şaban sene 1115. (Aralık 1703)

تصمیم مکملہ

1. فراتجہ البیہ وزیولہ عرضال کو تروروہ اکھر لویج لقیسیلہ کتقدتہ کی قتہ دقتہ بایہ وکمرکہ
 2. مطالبہ لوضنہ کلشی وکمرکہ کما فی حق طترہ وہ لقیسیلہ اشتراک لیدویک یوز لوقہ شیخ
 3. رئیس قنا زیری فاشنہ نقل لنگہ لستہ ککہ بعض قوریجی و متدروہ جس وطوکجی ویکر بایہ
 4. وکمرکہ مطالبہ سیلہ خلد و عہدنامہ ہم یوز رنجیدہ لیدر کلریا بدروہ عہدنامہ ہم یوز مجتہد
 5. لوضنہ کتقدتہ لوقہ لقیسیلہ لوقہ قانہ سہ نقل لیدویک لوقہ لرضار زیر وہ بایہ وکمرکہ
 6. مطالبہ سیلہ رنجیدہ لوضنہ کلشی ہنوز حکم ہوئی رجا لنگہ عہدنامہ ہم یوز ملجہد لوضنہ قنہ لایا
 7. ولید لیسوی و ما کو لدر و شروبا بدر مہتمی لویج لقیسیلہ لقیسیلہ کتقدتہ کلریا قتہ لروض کمرکہ و بایہ
 8. طلب لوضنہ جو مطور و مفید بنفعیہ عہدنامہ ہم یوز مجتہد لوضنہ لوقہ لوضنہ لوضنہ
 9. وصولہ ہنوز بایہ صدر لوقہ فزاہ صلیہ لقتدوم و عہدنامہ ہم یوز مجتہد لوضنہ لوضنہ لوضنہ
 10. رضا و وصولہ کو ستہ سیس شویہ بانس

اول سنی ۱۱۱۵

(1)Kavala Sancağıbeği Mustafa dâme izzuhû ve Drama kadısına hüküm ki,

(2)Françe Elçisi De Feriöl arz-ı hâl gönderüb Françe tüccarından Autor Bottu nâm müste'men Drama sâkinlerinden (3)ve Elizer veled-i Galimidi nâm yahudiler ile bin yüz on senesinde beher kantarı on üç (4)guruşa olmak üzere ikiyüz otuzdört kantar penbe bazar idüb ve akçesi bit-tamâm edâ (5)ve teslim itmişiken mezbûrân yahudiler ancak yüz kırk iki çuval penbe ki yüz seksen altı kantar (6)irsâl idüb halâ zimmetlerinde kırk sekiz kantar penbe bakî kalmağın bakî kalan kırk sekiz kantar (7)penbeyi veyahud bahasını merkûmân Yahudilerden şer'le tahsîl ve tüccâr-ı mesfûrun vekili olan (8)Karvin nâm müste'mene teslim olunmak bâbında hüküm-ü hümayûnum rica etmeğın mahallinde şer'le görülmek için (9)hüküm yazılmışdır. fi Evâil-i Ramazan sene 1115.(Ocak 1704)

1 قولده بیخبره و در راه قضیه حکم که
 2 قریباً لبعین موصفا کوندریج قریباً تجارتیج لو توره بونو نام مستام و لعم کفرتیج
 3 ول لیزر و لره فالیمدی نام بیرویلر لیم بیکر لوز لوه سنجند هر قنظار لوه لوه لوه
 4 غوروش لوه لوه لیکیند لو توز و رره قنظار پنبه بارز لیروب و لوقس بالماج لیروب
 5 و تیلد لمتیک موندور ره بیرویلر لیم لوز قوق لیک چولک پنبه که یوزسک لته قنظار
 6 لره لیروب طا قنظارنده قوق سکر قنظار پنبه باق فالقیه باق قلده قوق سکر قنظار
 7 پنبه و یا قوق بهسن مرقوا ه بیرویلر و غوشه خضیر و تا جو سفدر که و کیله لوده
 8 قویج نام مستام نیلیم لوتن پنبه حکم بیونیم ره ل فکیه مکتبه شریک کور لیروب
 9 حکم بیسدر
 2 لولس لعللا

(1) Ber-vechî arpalık Selânik Sancağına mutasarrıf Paşaya ve kadısına hüküm ki,
(2) Françe Elçisi De Feriol arz-ı hâl gönderüb Selânik'de mütemekkin Françe tüccârın kadimden rızalarıyla satanlardan yapağı (3) iştırâ ve sefinelerine tahmîl ve Françeye irsâl iderler iken Selânik'de sakın yahud taïfesi beğile çuka için (4) kifâyet mikdarı yapağı alınmadıkça saire virilmeye ve kifâyet mikdarı aldıklarından sonra müste'men taïfesinin (5) yapağı mübâyaasına mûmânat olunmak ihtimali olmiya deyu emr-i şerif ihrac etmeleriyle kendü menfaatleri için cümle (6) gelen yapağıyı alıb ba'dehû âhire ziyâde bahâyâ furuht idüb bu takrîb ile bey ve şirâlarına mani olub küllî gadr ve (7) teâdî eyledüklerin bildirüb Françe tüccârının yapağı iştırâsına mûmânat olunmamak bâbında hüküm-ü hümâyûnum rica etmeğın (8) mukaddemâ virilen emr-i hümâyûna âmel ve müste'men taïfesi ta'ciz olunmamak emrim olmuştur. deyu yazılmışdır. fi Evâhir-i Zil-ka'de sene 1114. (Mart 1702)

1 بروص ارپای سلانیک سنجان متصرف پاشا و کادیسنا حکوم کیک
2 فرنجی ایچیس و فریول عرضی کیندی سلانیک سنجان فرنجی تاجری قریب رضایه حیاتنا نکره بیایغی
3 لشکر و عینه تریته تمجیر و فرنجی ارکان لیدر لیک اسیلنک سکن بیوی طایفه کیک و کاک صوق کیک
4 کتیب عدلدر بیایغی اتمدن سائر یولیه و کتیب عدلدر اتمدن صاکر مستام طایفه سنجان
5 بیایغی بیایسته عاتد او شمع استمالی لولیه جوله تریه اتمدن اتمدن کتیب عدلدر صفتلری ایچنری سلم
6 کلاص بیایغی لولیه لولیه لولیه بیایغی بیایغی بیایغی بیایغی بیایغی بیایغی بیایغی
7 و قدری لیدر کوی بلدرین فرنجی تاجرینک بیایغی لشکر اتمدن عاتد لولیه بیایغی بیایغی بیایغی
8 مقرر و بریلوه ارمه بیایغی بیایغی بیایغی بیایغی بیایغی بیایغی بیایغی بیایغی

(1)Ber-vech-i Arpalık Rodos sancağı mutasarrıfına ve Rodos kadısına hüküm ki

(2)Françe Elçisi De Feriol Arz-ı hâl gönderüb cezire-î Rodosda sakin Massu nâm Françelünün zevcesi nâm (3)müste'men mürd olub ahidnâme-i hümayûn mucebince ahirden dahl olunmak icâb itmez iken ba'zı kimesneler mürd-ü mezbura reâyâmızdan (4)idi evlâdı olmamağla esbâb-ı ve eşya ve cevâhirlerinin nisfini alırız deyu mesfûr Françelünün hanesin mühürleyüb (5)hilâf-ı ahidnâme-i hümayûn gadr ve teâdî eyledüklerin bildirüb men' ve def olunmak bâbında hüküm-ü hümayûnum ricâ etmeğın ahidnâme-i (6)hümâyûna mürâcaat olundukda Françelüden biri mürd olsa esbâb ve emvâline kimesne dahl itmeye kime vasiyet (7)ider ise ana virile eğer vasiyetsiz mürd olur ise konsolosları ma'rifeti ile ol yerlü yoldaşına virile (8)beyt-ül-malcılar kassâmlar dahl eylemeye deyu ahidnâmede mestûr ve mukayyed bulunmağla vech-i meşrûh üzre 'amel olunmak (9)emrim olmuşdur. buyurdum ki, fi Evâhir-i Cemâzi-el âhır sene 1115.(Ekim 1703)

1. بویه لرله لوح روس سنجق متصرف و روس قاضی حکم کی
 2. وزیر بلیبی و قریب حرقه کوندر روس قریب روس سدر کج ماصونام قریب نیکل زوم کی نام
 3. ستام مولو روس عهدت مدهوق سینه لفرجه و فر لوق ایجاب لفر لیک بعضی کتبی موزنومده رعایا زوم
 4. زیری لودلوی لوطا منغ لسیب و نشا و جلا لری نیک نصفین لوزر چه سفور قریب لونکن قامه سی مکر لوب
 5. خلوج عهدت مدهوق قدر و قدر لبل کویون بلر مدهوق منغ و وضع لوقتی باشن کج مازنغ حال تکلیف عهدت نامه
 6. هر بویه مرادین لوقرتده قریب لوزر بری مولو لسیب لسیب ول اولان کتبه و قس لوقه کیمه و سیر
 7. زید لیس کلا و بویه لکر و قریب مولو لوب لری قونلو سوبی موقنتیه لول یقوی لولر لاشن و بویه
 8. بیج الما لجا لیر وق مکر و قریب لیلیه یقوی عهدت نامه مطور و عقید بوقنتیق و بیه مشروع لوزر عمر لوقتی
 9. لوزر لیشند بویه لکلا
 لوزر لکلا

- (1)Ber-vech-i Arpalık Kudüs-i Şerif Sancağında Mutasarrıfı olan İslâm dâme ikbâlehu ve müderrisine hüküm ki,
- (2)Françe Elçisi arz-ı hâl gönderüb Kudüs-i Şerifde sâkin effrencî rahiblerinin ve manastırlarının levazımı (3)olan on altı kise akçe sarf eyledim deyu Hakas Liyos Menafşe nâm zımmî bundan akdem da'va ve taleb (4)ve ba'de'l-hesâb şuhûd mahzarında rahib-i mesfûrlara ibrâ temessükü virdikden sonra tekrar da'va ve rahib-i (5)mesfûrların vekili Rafayil nâm rahib ile mürâfa'a-i şer'-i şerif olduklarında da'vası olmağla cânib-i (6)şer'iden yedlerine hüccet-i şeriyye virilmişiken yine kanaat itmeyüb mütemerrid ahz ve celb için bi-gayr-i hakk (7)rencideden hayli olmaduğın bildirüb hüccet-i şer'iyye mücebince men' ile memnû olunmaz ise ahidnâme-i hümâyûn (8)mucebince Âsitâne-i saâdetime havâle olunmak bâbında hüküm-ü hümâyûnum rica etmeğın ahidnâme-i hümâyûna mürâcaat olundukda (9)Kudüs-i Şerifin dâhilinde ve hâricinde ve Kamame nâm kilisede kadîmden olageldikleri üzre (10)temekkün eylemeyen Frenk râhiblerinin hâlâ sâkin olub ellerinde olan ziyâretgâhlarına (11)kâmekaan Frenk rahiblerinin ellerinde olub kimesne dahl eylemeye ve tekâlif talebiyle rencide eylemiyeler ve da'valarında (12)zuhûr eyledikde mahallinde fasl olmaz ise Âsitâne-i Saâdete havale oluna deyu mestûr ve mukayyed bulunmağın (13)hüccet-i şer'iyye mucibince mahallinde men' ile memnu olunmaz ise Âsitâne-i Saâdete havâle olunmak için hüküm (14)yazılmışdır. fi Evail-i Rebiülevvel sene 1116.(Temmuz 1704)

1. Ber-vech-i Arpalık Kudüs-i Şerif Sancağında Mutasarrıfı olan İslâm dâme ikbâlehu ve müderrisine hüküm ki,
2. Françe Elçisi arz-ı hâl gönderüb Kudüs-i Şerifde sâkin effrencî rahiblerinin ve manastırlarının levazımını (3)olan on altı kise akçe sarf eyledim deyu Hakas Liyos Menafşe nâm zımmî bundan akdem da'va ve taleb (4)ve ba'de'l-hesâb şuhûd mahzarında rahib-i mesfûrlara ibrâ temessükü virdikden sonra tekrar da'va ve rahib-i (5)mesfûrların vekili Rafayil nâm rahib ile mürâfa'a-i şer'-i şerif olduklarında da'vası olmağla cânib-i (6)şer'iden yedlerine hüccet-i şeriyye virilmişiken yine kanaat itmeyüb mütemerrid ahz ve celb için bi-gayr-i hakk (7)rencideden hayli olmaduğın bildirüb hüccet-i şer'iyye mücebince men' ile memnû olunmaz ise ahidnâme-i hümâyûn (8)mucebince Âsitâne-i saâdetime havâle olunmak bâbında hüküm-ü hümâyûnum rica etmeğın ahidnâme-i hümâyûna mürâcaat olundukda (9)Kudüs-i Şerifin dâhilinde ve hâricinde ve Kamame nâm kilisede kadîmden olageldikleri üzre (10)temekkün eylemeyen Frenk râhiblerinin hâlâ sâkin olub ellerinde olan ziyâretgâhlarına (11)kâmekaan Frenk rahiblerinin ellerinde olub kimesne dahl eylemeye ve tekâlif talebiyle rencide eylemiyeler ve da'valarında (12)zuhûr eyledikde mahallinde fasl olmaz ise Âsitâne-i Saâdete havale oluna deyu mestûr ve mukayyed bulunmağın (13)hüccet-i şer'iyye mucibince mahallinde men' ile memnu olunmaz ise Âsitâne-i Saâdete havâle olunmak için hüküm (14)yazılmışdır. fi Evail-i Rebiülevvel sene 1116.(Temmuz 1704)
14. حیدر

Ek II. 5 HAZİRAN 1673 TARİHLİ ALTINCI KAPİTÜLASYON*

Büyük ecdadımız ile Fransa Kralları aralarında münakit olan dostluk antlaşmalarının yine de yürürlükte olması bu krallık tarafından içtenlikle arzu edilmekle; bundan önce Fransız elçiler, konsoloslar, tacirler, tercümanlarına vesair reayalarına (halkına) engel olunmayıp bunun gibi himayemizden yararlanmalar, deyû (Sultan Mehmet) Han zamanında verilip sonra ceddimiz (Sultan Ahmet) Han zamanında tekrar yenilenip ellerine verilen ahidnâme-i hümâyunu (Antlaşmayı) getirip ve kendisi İstanbul'un (Âsitân-ı saadet) dostu olup ve bu dostluk duygularıyla sözü edilen antlaşmayı yenileyerek ve bazı maddeler de ilâve olunmak için istida eylemiştir. Fransız Kralı'nın bu istidasını lütfedip kabul etmek iltimasına bulunduk. Ve daha önceleri verilen (Ahidnâme-i hümâyun) geçerli tutulup ve iltimas olunan bazı hükümler dahî bu ahidnâmeye ilâve olunmak üzere (Hatt-ı hümâyun) umuz ile fermanımız (şöyle ki olmuştur): Fransalıdan Kudüs'ü ziyaret etmeğe gelip gidenlere ve (Kamame) nâm klisede olan ruhbanlara karışılmıya. Fransız kralı olanlar kadîmden beri bizimle dostluk üzere olup bu dostluğa halel verir bir vasıfları olmamakla merhum (Sultan Selim) Han zamanında yasak olan metâdan (Mal) (Pamuk), (Pamuk ipliği), (ayakkabı derisi) verile, deyû hükm-ü hümâyun verilmiş imiş; halâ bize karşı olan muhabbetlerinin içtenliğine binaen büyük ecdadım zamanında yasaklanmamış olan şeyleri parası karşılığında (Salmumu) ve (Her nevi işlenmiş deri ve meşin) verilip bunc hiç kimse engel olmiya; deyû ahidnâmede kayıt olmakla ben dahî böyle kararlaştırdım. Kendi memleketlerinden adamları ve tüccarları getirdikleri (Kuruş) tan Osmanlı memleketlerinde önceden resim alınmamakla halâ dahî istemiye. (Kuruş) ların akce keseriz deyû hazinedarlar, darphane eminleri müdahale etmiyeler. Fransız tüccardan bâzı savaş gemilerinde bulunup kendi hallerinde ticaret üzere iken savaş gemisinde bulundunuz diye kendilerini esir etmek şer'i şerife aykırı olmakla; mâdemki kendi hallerinde ticaret üzere olup korsan gemisinden fesâd üzre olmiyalar, o bahâne ile kendileri esir edilmiye. Fransızlardan biri bir başka milletin gemisine savaşa dahil yerlerden zahire yükleyip yine savaş içinde bulunan bir başka yere giderken İslâm gemileri rast geldiklerinde düşmana zahiredir deyû gemisi alikonup kendileri esir edilmiyeler. Himayemizde bulunan Os-

* Necdet Kurdakul, *Osmanlı Devleti'nde Ticaret Antlaşmaları ve Kapitülasyonlar*, Döler Neşriyat, İstanbul 1981, s.77

manlı hristiyan reayasından biri Osmanlı memleketlerinden zahire alıp giderken yakalandıkta Fransızlardan gemide bulunan ücretli gemiciler esir olıya. Fransızlar İslâm gemilerinde isteğile zahire satın alıp savaştaki bir yere alıp gitmeyip kendi memleketlerine giderken İslâm gemileri rast geldiğinde gemiyi yakalayıp içinde olanları esir etmiyeler. Ve anın gibi Fransız esir bulunur ise serbest bırakılıp giysileri verile. Fransa Kralı'nın rızası üzerine tüccarları memleketlerinden getirdikleri ve alıp gittikleri metâlardan kaâimden ne bahaya tutup gümrük alına geldi ise yine o tertip üzerine alınıp ziyade bahaya tutulıya. Satmak için ihraç olunan metâdan gayrı başka iskeleye gitmek istediklerinde mallarından gümrük talep etmiyeler. Başka bir iskeleye iletmeğe engel olunıya. Zuhûra gelen (Kasabiye) (Reft) ve (Baç), (Yasak), (300) Akçe'den ziyade (Selâmetlik) resmi talep olunıya. Cezayir Garp Korsanları limanına vardıklarında kendilerine zorluk çıkarmayıp barut, kurşun, yeiken vesair alât verilip lâkin (Garp Ocakları Korsanları) Fransa tüccarlarına rast geldiklerinde esir ve mallarını yağmalarırmış; merhum ceddimiz zamanında çok defa tenbih edilip bundan ders almamış olduklarından daima tecavüz halinde imişler; bu hususa dahî (Rizâ-i hümayunum) rızam yoktur. O şekilde Fransız esir varsa serbest bırakılıp malları kusursuz olarak verile. Bundan böyle mütenebbih olıyan korsanların kötülükte devam ettikleri Fransa Kralı yazılı olarak bildirdikte hangi (Beylerbeyi) zamanında olur ise o beylerbeyi ödevinden azledilip yağmalanan araç ve gereçleri ödetile. Bu husus için birçok kereler tenbih olunmuş iken mukayyet olmadıkları halde (Emr-i şerifime) imtisâl (İtaat) etmezler ise onlar dahî Fransız (Vilâyeti) ne vardıklarında Fransız (Padişahı) tarafından kal'alarına ve limanlarına kabul eylemeyip fesadlarının def'i için dikkatli olduklarında akdolunan ahde hâlel vermez deyû ecdadımız zamanında verilen (Hükm-ü şerif) in ifade ettiği anlamıyla eskisi gibi geçerli ola. (Mukarrer ola). Bu babda Fransa Kralı'nın hertürlü şikâyeti (Makbûl-ü hümayunum) ola. Cezayir ve Tunus'a tâbi Ostorgo Körfezi nâm yerlerde ecdadım zamanlarında Fransız'a mercan ve balık avlamaları için hükümler verilmiş; evvelden câri olan gelenek üzerine o yerlerde eskisi gibi mercan ve balık avlanalar. Hariçten kimseye dahlettirilmeye. Elçileri hizmetinde olan tercümanları olageldiği üzere (Harac) ve (Kasabiye) den vesair geleneksel vergilerden (Tekâlif-i örfiye) muaf olalar. Fransız tüccarı gemilerine yükledikleri maldan

ve bâzı (Zimmiyeler) müslüman olmıyan Osmanlı tebaası reaya kendi gemileriyle de olsa savaş dahili yerlere iledüp getirdikleri metâdan Fransız Elçilerine ve konsoloslarına âit olan resim veya hakları kusursuz verip inat ve muhalefet eylemiyeler. Fransızların birbiri arasında kan veyahut başka şenaet vâki olursa Elçileri ve konsolosları usûllerince görüp halledip zâbitandan bir ferd karışmıyalar. Tâcirlerin ahvâli için atadıkları konsoloslardan bazı kimseler dava ettiklerinde kendilerini hapsedip evlerini mühürleyip gelenek ve yasa dışı hareket etmiyeler. Konsoloslarıyle davası olanların İstanbul'da bakıla. Sözü edilen hükümlerin hilâfına eski ve yeni (Emr-i şerif) çıkarılırsa bakılmayıp bu ahidnâme gereğince hareket oluna. Fransız Kralı'nın nesli, Hristiyan milletler arasında meşhur olan Krallar ve prenslerden evvel hükümet etmekte olduklarından başka ecdadımız zamanında bu âna gelince dahî cümle krallardan ziyade dostluk edip şimdiyedek aramızda antlaşmalar dışı ve emniyetsizlik gibi haller vâki olmıyıp İstanbul'da evveiden beri oturan Fransız Elçileri divanımıza geldiklerinde İspanya vesair kralların elçilerinin üzerlerine kadîmden evveli geldiği üzere takattüm ve başta yer alalar. Hediye ve elbiseeri ve yiyecek içecekleri için paralarıyle getirdikleri nesnelere (Gümrük) ve (Bac) istenmiye. Ticaret iskelelerinde (Sender) olan (Bayios)ları dahî İspanya vesair Kralların bayioslarına İstanbul'da câri olduğu üzere takattüm ve başta olalar. Fransızların kendi mâharı vesair giysileriyle kalyonları vesair gemileri her zaman iskele, limanlara vesair Osmanlı memleketlerine işleyenler emniyet içinde gelip gidip anın gibi acık denizlerde fırtınaya tutulup zarar gördüklerinde gemilerine yardımcı olmak gerektiğinde kaza yerine yakın bulunan eğer hasse gemileri halkı ve eğer resmidir yardımcı olalar. Kalyonlarının serdari ve ileri gelenlerinin seçilmişi ile birinci kaptanına saygı gösterile. Kendilerine gösterilecek ihtimam hususunda dakika kaybetmeyip ve paralarıyle sebzeleri tedarikinde gayret eyleyeller. Eğer fırtına ile gemileri karaya atılır ise Beyler, kaadılar ve bunlardan başkaları muavenet edip kurtulan emvâl, giysi gibi eşyaları kendilerine geri verile. Bilcümle eğer karada ve eğer açıkdenizlerde kendi hâlinde yürüyen Fransız olup emniyet içinde gidip gelen tüccar taifesi ve o denizler tacirleri ve tercümanları vesair adamları deryadan ve karadan Osmanlı memleketlerine gelip alım-satım ve ticaret eyleyip şöyle ki: (Rusûm-u âdiye) gelenek ve yasalar üzere verdiklerinden sonra gelişte ve gidişte kaptanlardan ve deryada yü-

rüyen hasse ve gönüllü reislerden ve gayriden ve asker halkından kimse engel olmiya. Tüccar taifesinin rızaları yok iken bazı mal cebren üzerlerine bırakıp yasa dışı hareket olunmiya. Fransızlardan biri borçlu olsa bunun borçlusundan talep olunup eğer kefil değil ise başka bir kimse tutulup talep olunmiya; eğer ölür ise giysi ve emvaline kimse el atmıya. Kime vasiyet eder ise ona verile. Eğer vasiyet bırakmadan ölmüş ise konsolosları aracılığıyla yerli yoldaşına verile; beytülmalcılar (Hazine adamları) el atmıya. Fransız tâcirleri ve tercümanları ve konsolosları Osmanlı memleketlerinde alım-satım ve ticaret ve kefâlet hususlarında vesair hususi hükukta (Umûr-u şer'iyede) Kaadî'ya varıp sicile kaydettirip veya hüccet alalar. Sonra nizâ olur ise hüccet ve sicile bakılıp gereğince karar verile. İkisinden biri olmayıp (Mücerret) tedarik edilmiş tanık (Şâhit-i zor) ikâme edip yasalara aykırı nesne dava ederler ise mâdemki Kaadîlardan hüccetleri olmayıp veyahut sicilde kayıtlı bulunmiya, anın gibi hileli olan davalara bakılmıya. Bazı kimse bize hakaret ettiniz deyû delilsiz olarak celp ve yakalanmak için yasalar hilâfına rahatsız edilirse buna engel oluna. Bunlardan biri borçlu ise veyahut bir vechile suçlandırılıp ortadan kaybolursa onun için günahsız, kefil olmiyan başka kimse tutulmiya. Fransız olan esir bulunur ise Elçileri ve konsolosları bu esirler için Fransızdır derler ise onun gibiler sahipleri veya vekilleri ile İstanbul'a gönderile; muhakkemesi görüle. Fransalıdan Osmanlı memleketlerinde oturanlardan (Harç) talep olunmiya. İskenderiye, Trablus, Şam, Cezayir, vesair yerlerin iskelelerinde atanmış konsoloslarının yerine hizmet yenileri atanıp gönderildiklerinde kimse engel olmiya. (Tekâlif-i örfiye)den muaf Fransız tüccarı ile bir kimse arasında dava olursa Kaadî'ya vardıkta Fransız'ın tercümanı hazır bulunmaz ise davaya bakılmıya. Eğer tercümanları önemli bir işte iseler gelince dâvet oluna. Ama onlar dahî bu hâli vesile edip tercümanımız hazır değildir deyû hiyle yoluna sapmayıp tercümanlarını getire. Eğer Fransızlar arasında davaları olur ise Elçileri ve konsolosları kendi yasalanna göre davayı görüp halledeler. Buna kimse engel olmiya. Fransız gemileri gelenek ve yasalar üzere İstanbul'da aranıp gittikten sonra kadîm yasalar üzere bir dahî Boğaz hisarları önünde aranıp icâzet verilir imiş; halâ kadîm yasaya muhalif Gelibolu'da dahî aranır imiş; bundan sonra kadîm gelenek gereğince Boğaz hisarları önünde aranmayıp gide. Osmanlı memleketlerinde derya yüzüne çıkan gemiler

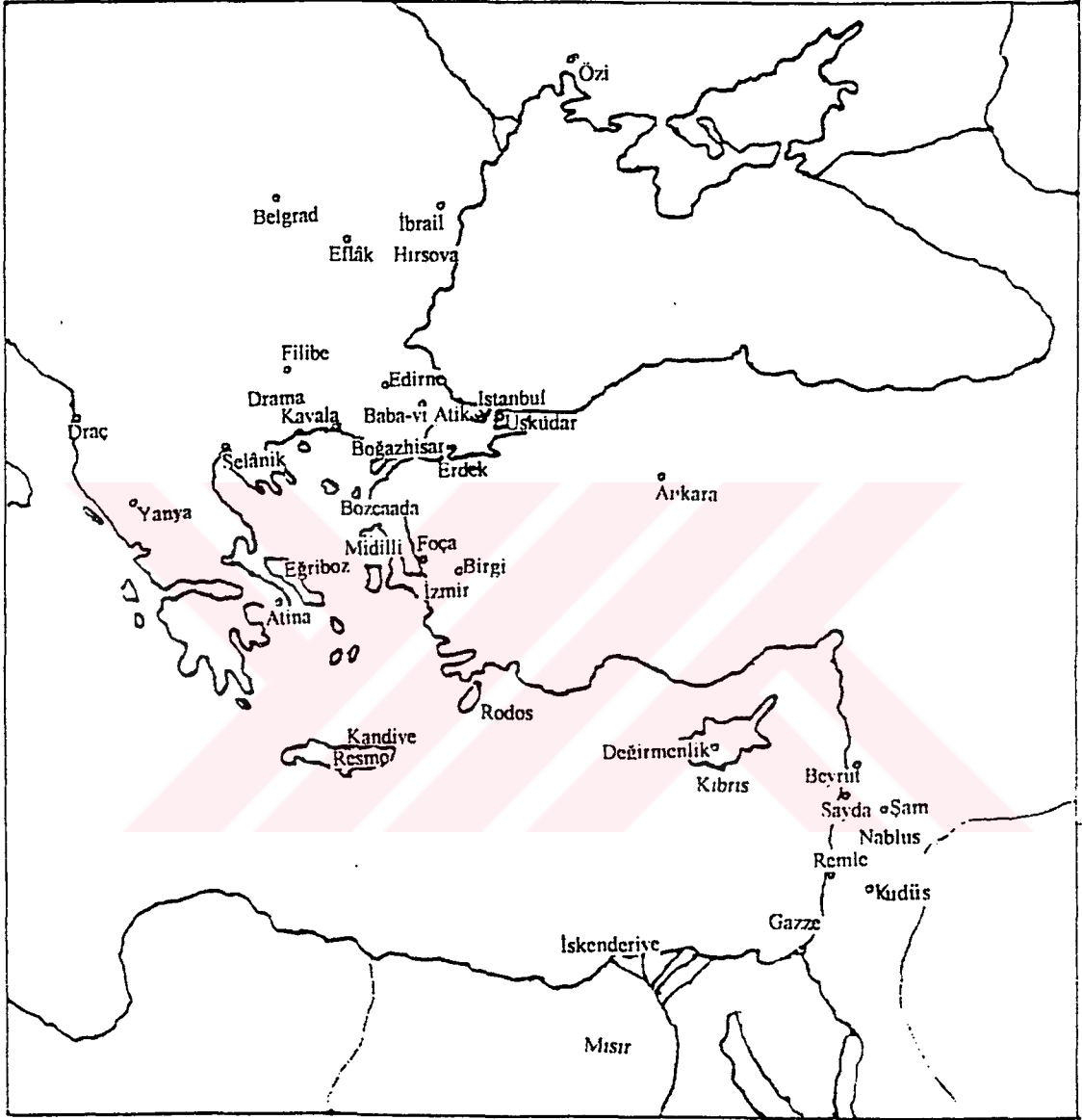
ve kaairgalar ve donanmalar deryada Fransız gemileriyle buluştuk-
ta birbiriye dostluk edip zarar ve ziyan vermiyeler. Mâdem ki kendi
rızałariyle hediye vermiyeler cebren âlet, giysilere ve tûysüz oğlan-
ların ve gayri nesnelere alıp yasa dışı hareket etmiyeler. Venedik-
liye verilen ahidnâme-i hümâyunuma mugayir kimse engel olmiya.
Bu gemi ve kalyonlar Osmanlı memleketlerine geldiklerinde gözedi-
lip ve korunup emîn ve sağlıklı olarak geri gideler. Eğer giysiler,
emvâl yağma edilmiş bulunur ise yağmalanan giysiler ve emvâlin
ve adamların zuhûra gelmesi için çaba gösterilip fesatçı her kim
olursa olsun gereği gibi haklarından geline. Beylerbeyler, sancak-
beyleri, kaptanlar, kullarım, kaadılar, eminler, hasse ve gönüllü re-
isler ve umûmen Osmanlı ehali bu ahidnâme ile hareket edip aksi-
ne meyan verilmeye. Şöyle ki : Fermanıma muhalefet üzere olup
işlerine fesat karıştıran kimseleri tanımiyadan olalar; ve onlara aman
ve zaman verilmeyip haklarından geline ki başkalarına ibret olsun.
(Sultan Süleyman) Han ve ecdadım tarafından inâyet olunan ahid-
nâmeler gereğince akdolunan antlaşmalara muhalif aslâ hareket
olunmiya. Bundan önce İstanbul'da müstakil elçileri olmiyan savaş
nâlindeki devletlerin halkı Fransız (Padişahı) bayrağı altında ticaret
ve ziyaret için Osmanlı memleketlerine gelip gitmeğe ecdadım za-
manlarında (İzn-i hümâyun) verilip Fransızlara verilen ahidnâmeler-
de dahî yazılmış iken bazı nedenlerle bu gibi kimselerin Osmanlı
memleketlerine toplu olarak gelmekten men ve antlaşmalardan ya-
rarlanmak hakkında ihraç olunmuşlardı. Önceleri Fransız Kralı nâ-
me gönderip savaş hâlinde bulunan devlet halkının ticaretten men-
olunaukları taktirce (Kudüs)ü daha önceleri olduğu gibi ziyaretleri
için varıp gelip rencide olunmıyalar; ileride bu gibi kimselere ti-
caret için Osmanlı memleketlerine gelip gitmeğe ruhsat verilirse
o zamanca Fransa bayrağı altında gelip gidip ticaret edeler, deyû
talep etmekle bu dostluğa dair ricası üzerine kendisiyle dost olan
bu savaş halindeki devlet halkından (Kudüs) ziyaretine gelenler ön-
ceden gelegeldikleri üzere kendi hallerinde gelip gidip ziyaret etmek
istediklerinde gelişte ve gidişte rahatsız edilmiyeler. Bundan böyle
bu gibi kimselere Osmanlı memleketlerine ticaret için gelip gitmeğe
(İzn-i hümâyun) verilmek gerekirse o zaman eskiden olduğu üzere
Fransız Kralı bayrağı altında gelip gidip başkalarının bayrağı altında
gelip gitmeğe hiçbir zaman rıza gösterilmiye deyû işaret üzere ec-
dadım zamanlarından bu âna-değün ellerinde olan ayrıntılı ve açık

(Ahidnâme-i hümayun)ları hâlen yenilenerek aşağıdaki madde hükümleri ilhak olunmuştur :

Fransa'ya tâbi olan piskoposlar vesair frenk mezhebinde olan ruhban taifesi her ne cinsten olursa olsun Osmanlı memleketlerinde kadîmden oldukları yerlerde kendi hallerinde olup âyinlerini icra eylediklerinde kimse engel olma. Kuds-ü şerif'in dahilinde ve haricinde ve (Kamame) kilisesinde eskiden beri olageldiği üzere oturmakta olan frenk rahiplerinin halâ oturup ellerinde olan ziyaretgâhlarına öteden beri olduğu gibi kimse elatma. Vergi isteğiyle rahatsız edilmeyeler. Davaları zuhûr eyledikte mahallinde halledilemezse İstanbul'a havâle oluna. Kuds-ü şerif'e varan Fransız ve onlara tâbi olan her ne cinsten olursa varış ve gelişde kimse dokunma. Halâ Galata'da olan (Cizvit) ve (Kapucin) nâm iki Fransız ruhban tâifeleri kadîmden ellerinde olan iki kiliseleri yine ellerinde ve tasarruflarında olup bu kiliselerin biri yanmakta (İzn-i şer'ile) yargıca izniyle tâmir olunup yine eskisi gibi (Kapucin) ellerinde olup rahatsız olunmıyalar. Kezâlik İzmir'de, Sida'da, Iskenderiye'de vesair iskelelerde olan Fransızların kiliselerine elatma ve onlar rahatsız edilmeyeler. Bu bahâne ile paraları alınmıyalar. Galata'da olan (Bimar) hânelerinde kendi hallerinde İncil telâvet (okumak) eylediklerinde rahatsız olunmıyalar. Fransız tüccarı Osmanlı memleketlerine getirdikleri ve alıp götürdükleri emtealardan kadîmden bu ana değin % 5 verip lâkin Osmanlı Devleti'nin kadîmi dostlarından olmakla % 3 gümrük vermek üzere ellerinde olan yenilenmiş ahidnâmelerine ilhak olunmak babında istekleri kabul edilip işaret edildiği üzere verip ziyade talep olunma. Gümrüklerini ödediklerinde Osmanlı memleketlerinde câri olan (Para) hazine-i âmire'ye alındığı gibi alınıp noksan ve ziyade talebiyle rahatsız olunmıyalar. İstanbul'da elçileri, konsoloslari ve yardımcıları olmıyan (Portakal), (Cicliye), (Katalan), (Mesina), (Ankovata) vesair savaş hâlindeki devletler hakkında Fransız kralının bayrağı altında kadîmden geldikleri üzere istekleriyle gelenler kendi hallerinde olup sulh ve salâha aykırı hareket kendilerinden sâdir olmadıkça sair Fransızlar gibi gümrüklerini verip kimse engelleme. (Masdariye)yi İngiltere tüccarı verdikleri üzere onlar dahi İstanbul'da ve Galata'da olan (Masdariyeciler)lere verip ziyade talebiyle rahatsız olunma. İlgili memurlar ziyade gümrük resmi alabilmek için mallarını ziyade bahâya tutarlar ise akçe yerine mal alıp muhalefet eylemeyeler. Bir kez gümrüğü verilmiş (İpek)in ve (Çet = bir nevi pamuk

ipliği ile ipekten dökünmüş kumaş)ın tekrar gümrüğü istenmiye. Gümrük resimlerinin alınaklarında ilgili memurlar (Edâ tezkereleri = alındı makbuzları)nı verip başka iskeleye götürmeğe engel olmayıp ve tekrar bir iskelede dahî gümrük talebiyle rahatsız olunmıyalar. Fransız konsolosları ve onlara tâbi olan ruhban ve tüccar olan kimseler ve tercümanları kendileri için mütat olan ihtiyaçları kadar şıra sıkıp ve yabancı memleketlerden şarap getirip kullandıklarına engel olunmıya. (4) bin akçe'den ziyade olan davaları (Divân-u hümayun)da görülüp gayri yerae bakılmıya. Fransızların olduğu yerlerde adam öldürme gibi suçlar işlenirse o yerlerde bulunan Fransızlara; mâcem ki üzerine bir nesne sâbit olmadıkca suçlanarak rahatsız edilmiye. Eicileri hizmetinde olan tercümanlar Fransızlara (İnâyet) lütfolunan muafiyet onların hakkında dahî geçerli ola. Sözü edilen antlaşma üzere; mâdem ki Fransız Padişahı (Südde-ı saadet penâhimize) = verici ve koruyucu olan kapumuza sadakat ve içten gelen dostluğu sâbit olmakla bu dostluğunu kabul edip yemin ederek söz veririm ki, bu taraftan dahî antlaşmalara aykırı bir iş olmayıp daima işbu (Ahidnâme-i hümayunumuz) ile hareket oluna.

Ek III. Harita (Hükümleride geçen yerleşim birimleri)

50 0 200 400 800 km.

BİBLİYOGRAFYA

I- ARŞİV KAYNAKLARI

1-BAO ADVN.DVE. No 118 GS. 904

2-MD 66 , 2

II- BASILI KAYNAKLAR

1-Kitaplar

AKINCI, Gündüz, *Türk-Fransız Kültür İlişkileri*, (1071-1859), Ankara 1973.

ABDURRAHMAN VEFİK, *Tekâlif Kavaidi*, cilt I, Matbaa-i kader, İstanbul
1328.

BAĞIŞ, Ali İhsan, *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler*, Turhan Kitabevi,
Ankara 1983.

BERKES, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Doğu- Batı Yayınları, İstanbul
1978.

BISKUPSKI, Ludwig, *L'expansion et la propagation de la culture et de
l'influence françaises en Turquie par les établissements scolaires
français dans ce pays depuis la prise d'Istanbul jusqu' à nos jours*,
Yayımlanmamış doktora tezi, Université de Paris, Paris 1953.

ÇAVDAR, Tefik, *Osmanlıların Yarı Sömürge Oluşu*, İstanbul 1970.

FİLİPPİNİ, J.P., L. Meignen, C. Roure, D. Sabatier, G. Stephanidès,
*Dossiers Sur Le Commerce Français En Méditerranée Orientale
Au XVIII. siècle*, Travaux Et Recherches De L'université de Droit
D'économie et de Sciences sociales de Paris, Paris 1976.

HAYDAROĞLU, İlknur Polat, *Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı
Okullar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

HOCA SAADETTİN EFENDİ, *Tacii't-Tevârih*, cilt II, Haz. İsmet
Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1979.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, cilt V, TTK, Ankara 1947.

KOCABAŞ, Süleyman, *Paris'in Doğu Yolunda Yaptıkları Tarihte Türkler ve
Fransızlar*, Vatan Yayınları, İstanbul 1990.

KURAT, Akdes Nimet, *Türk-İngiliz Münâsebetlerinin Başlangıcı ve
Gelişmesi*, (1553-1610), TTK, Ankara 1953.

KURDAKUL, Necdet, *Osmanlı Devleti'nde Ticaret Andlaşmaları ve
Kapitülâsyonlar*, Döler Neşriyat, İstanbul 1981.

KÜTÜKOĞLU, Mübâhat S., *Osmanlı-İngiliz İktisâdi Münâsebetleri I*, (1580-
1838), Ankara 1974.

_____, *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640
Tarihli Narh Defteri*, İstanbul 1983.

_____, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*,
Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1994.

MUÂHEDAT MECMUASI, cilt I, İstanbul 1294.

PAKALIN, M.Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, cilt I, II, III*, İstanbul 1983.

PEÇEVİ İBRAHİM, *Peçevi Tarihi, cilt I*, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara 1981.

REŞAD Ali-Macar İskender (çev.), *Kapitulâsyonlar, Tarihi, Menşei, Usulleri*, Kanaat Matbaası, İstanbul 1330.

ROEDERER, C et Paul, *Les Grands Problèmes Coloniaux*, Paris 1917.

RUNCIMAN, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi, Cild I*, Çeviren, Fikret Işıltan, T.T.K, Ankara 1989.

SOYSAL, İsmail, *Fransız İhtilâli ve Türk-Fransız Diplomasi Münâsebetleri*, (1789-1802), TTK, Ankara 1964.

ŞİŞMAN, Adnan, *Osmanlı Devleti'nde XX. Yüzyıl Başlarında Amerikan Kültürel ve Sosyal Müesseseleri*, Alem Basımevi, Balıkesir 1994.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi, cilt II*, TTK, Ankara 1975.

YÜCEL, Yaşar -Ali Sevim, *Klâsik Dönemin Üç Hükümdarı Fatih Yavuz Kamuni*, TTK, Ankara 1991.

2-Makaleler

ARIKAN, Zeki, "Osmanlı İmparatorluğu'n da İhracı yasak mallar (memnu meta)", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğluna Armağan*, Edebiyat Fakültesi İstanbul 1991.

BAYSUN, M.Cavid, "Ahmed I", *İA*, cilt I, İstanbul 1978.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib, "Konsolos", *İA*, cilt VI, İstanbul 1977.

_____, "Süleyman", *İA*, cilt X, İstanbul 1980.

GÖYÜNÇ, Nejat, "XVIII. Yüzyılda Türk İdaresinde Nauplia (Anadolu) ve Yapıları", *İsmail Hakkı Uzunçarşılıya Armağan*, TTK, Ankara 1976.

INALCIK, Halil, "İmtiyazat", *Encyclopaedia of Islam*², cilt III, Londra 1971.

_____, "Osmanlı Metrolojisine Giriş", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 73 (Ağustos 1991), Çev. Eşref Bengi Özbilen.

İRBEÇ, Yusuf Ziya, "Osmanlı Devleti'nin Dış Dünya ile Temasları Neticesi İktisadi ve İçtimai Politikasında Oluşan Değişiklikler", *Türk Dünyası Araştırmaları*, sayı 58 (1989).

KURAT, Akdes Nimet, "Berberi Ocakları ile Amerika Birleşik Devletleri Münâsebetleri (1774- 1816)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, ciltII,sayı 2-3, Ankara 1964.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S, "Osmanlı İktisad Tarihi Bakımından Konsolos Raporlarının Ehemmiyeti ve Kıymeti", *Güney -Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 10-11, (1981-82), Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1983.

MANTRAN, Robert, "Monsieur De Guilleragues Ambassadeur de France à Constantinople. Et la Commerce Français au Levant (1679- 1685)", *L'Empire Ottoman la République de Turquie et la France Varia Turcica III*.

_____, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Ticaretin Değişmesi", *Tarih İncelemeleri Dergisi III*, Ege Üniversitesi Basımevi, Çev. Zeki Arıkan, İzmir 1987.

MATUZ, Joseph, "À Propos de la Validité des Capitulations de 1536
Entre l'Empire Ottoman et la France", *Turcica, Revue d'Études
Turques, peuple, langues, cultures, États*, Tome XXIV, Paris
1992.

SOYSAL, İsmail, "Türk- Fransız Diplomasi Münâsebetlerinin İlk Devresi",
Tarih Dergisi, cilt III, sayı 5-6, İstanbul 1953.

ÜLKER, Necmi, "Sarıbeyoğlu'nun İzmir'e Yürüyüşü ve Avrupalı Tüccarlar",
Tarih İncelemeleri Dergisi, cilt IV, İzmir 1989.

TEKİNDAĞ, M.Şehabettin, "Niğbolu", *İ.A.*, Cild IX, İstanbul 1964.

VATİN, Nicolas, "A propos du voyage en France de Huseyn,
ambassadeur de Bajazet II auprès de Louis XI (1483)", *Osmanlı
Araştırmaları IV*, İstanbul 1984.